

Skolkultur

- En studie av Läroplan 94

Författare: Kerstin Berntsson
Handledare: Carina Kullgren

C-uppsats, 15 hp
Kulturvetenskap
Institutionen för Omvårdnad, hälsa och kultur/Högskolan Väst
Höstterminen 2009

Innehållsförteckning

Inledning	2
Ämnesval och bakgrundsreflexioner	2
Syfte och frågeställningar	6
Metod	6
Metodreflektion	7
Material	8
Avgränsningar	9
Tidigare forskning	9
Teoretiska utgångspunkter	13
Organisation	13
Individ	15
Kunskap	16
Pedagogik	17
Analysdel	19
Synen på demokrati och ett uppdrags innebörd	19
Läroplanens bakgrund	19
Skolans uppgift	22
Läroplanens överensstämmelse med Skollag	26
Elevens möte med skolans verksamhet	29
En marknadsanpassad skola	31
Läroplanen omsatt i praktik	34
Skolverkets granskning av förverkligad läroplan	34
Pedagogisk tradition, handlingsplan och resultatverktyg	36
Slutdiskussion	42
Käll- och litteraturförteckning	47

Inledning

Ämnesval och bakgrundsreflexioner

Ämnesvalet för denna studie är skolkultur. Skolan är ett dagsaktuellt ämne och utsatt för debatt. Under ca 30 år har jag varit aktiv som pedagog och även arbetat administrativt inom skola, vilket resulterat i viss förförståelse. Jag har tagit seriöst på att elever inte skall utveckla tendenser till brukande av våld, kriminalitet, rasism, eller självdestruktivitet. Trots detta har jag aldrig tvekat över att ha ämnet och lärandet i centrum för undervisning. Betoningen har legat på att alla elever har rätt till införlivade baskunskaper, att lära sig att lära och att se fördjupning av lärande som något positivt. Orsaken till detta består av en tro på att destruktivt beteende uppstår i situationer av tristess och ur upplevelse av vanmakt. Utifrån en tro på att vetande leder till makt och förmåga till ansvarstagande, har jag sökt ge elever användbara baskunskaper. Undervisning i ämnena tyska, engelska och bild har gett mig för handen vilken tid och kraft det krävs av läraren för att skapa motiverande uppgifter, ställa meningsfulla frågor och handleda elever i eget sökande efter kunskaper. Pedagogen Lars Lindström (1997) har genom beskrivningar av hur man bedömer elevarbeten och hjälper elever till ökade kunskaper genom att låta dem självvärdera sina arbeten varit till stor nytta i arbetet. Jag har utmanat elever och elever har inte kränkt mig. Elevers känslor har jag bemött seriöst. Med detta menar jag att jag inte ifrågasatt grunden för känslan. I en dialog med eleven har jag sökt ge honom/henne möjligheter att finna förutsättningar att själv påverka situationer som ger upphov till starka känslor.

I samverkan med kollegor har jag uppskattat vad som är ämnesorienterat. Fördjupning av ämne, utökat förråd av konstruktiva metoder och uppdatering kring vetenskapliga rön kan vara värdefullt att få hjälp med. I en samverkan lärare emellan har jag sökt utveckla egen kompetens. Jag har satt kunskaper i centrum, men även satt läraren i centrum för skolverksamhet. Inriktningen har varit elevers lika rätt till kunskapsutveckling. Påtvingade omdömen av elevers bakgrund före mötet med elever har jag däremot sett som negativt. Alla elever är i behov av ämneskunskaper och kunskaper ökar förståelsen för omvärlden. Enligt eget förhållningssätt är lärarens uppgift att tillhandahålla samtliga elever en god fysisk och psykisk arbetsmiljö och att visa samtliga elever på möjligheter till kunskapsutveckling. Därmed ser jag det som opraktiskt, oförnuftigt och oetiskt att utpeka en elev som ett hot mot vad han/hon har utlovats. Ambitionen

har varit att verka genom tydlighet och tillit och att i *varje enskilt elevarbete* finna verklighetsanknutna positiva värden i riktning mot kunskapsmål.

Under mina verksamma år inom skolans värld har jag upplevt stora förändringar. Jag har sett skolan förändras från att vara en speciell institution som ger elever kunskaper, till att vara en plats i samhället där elever skall känna sig som hemma. Fokus har placerats på elevers trygghet. Detta har inte resulterat i ett extra förtydligande kring vad som förväntas av elever utan tvärtom i en stor flexibilitet, vilket ofta resulterat i brist på struktur och otrygghet. Områdeschefer har tillsatts och lärare har fått i uppdrag att samverka över ämnesgränser och stadier, samt med förskola, fritids, fritidsgårdar, hälsoteam och specialgrupper. Samverkan med hemmet har förändrats och inriktats på elevers brister. Regelbundna träffar med representanter från hela området etablerades efter 1994 och planeringstid i arbetslag blev schemalagd. Arbetslagen bestod av lärare med olika ämnen och vad som diskuterades var elever med problem, samt kommande arrangemang. Det förekom inte att något som hade med undervisningens ämneskunskaper berördes. Lärarrollen hade blivit utvidgad med inriktning mot en samsyn på elevers varande och elevers blivande försumrades.

1997 gick jag en kurs, *Pedagogen i fokus*, i Lärarförbundets regi. Syftet med kursen var att utveckla yrkesrollen samt att öka engagemanget för pedagogiska och fackliga frågor. Lärarprofessionalism var i fokus. Föräldrar hade getts möjlighet att söka skola i valfritt område och en innovativ utveckling av den enskilda skolan sågs som betydelsefull. Skolan var marknadsanpassad och eleven (kunden) var placerad i centrum. I det historiskt kontroversiella valet mellan motpolerna att sätta *barnet* i centrum eller *kunskaper* i centrum för undervisningen hade såväl Lpo 94, som Lärarförbundet, valt att sätta *barnet* i centrum. Områdeschefer kompletterades med biträdande områdeschefer och all verksamhet för barn inom området blev den enskilda skolans angelägenhet för en samverkan mellan olika personal och föräldrar, kring eleven.

Till min erfarenhet kan räknas att jag varit verksam på kursutformad skola, profilerad skola och nedläggningshotad skola. Den kursutformade skolan hade kurser i kärnämnen som motsvarade kraven för uppfyllandet av de olika betygsnivåerna. Kursutformad skola är administrativt krävande och förutsätter engagerade lärare som realiserar presentationen av den valda kursen. Den förutsätter även hög personaltäthet om elever skall få den kurs de önskat och

inte tvingas in i den nivå som är lämplig för att fylla ut grupper. En stor fördel var att samtliga elever och föräldrar fick tillgång till en katalog där de gavs kännedom om vad skolverksamheten skulle innehålla och vad som förväntades av elever för en viss betygsnivå. Den kursutformade verksamheten visade sig vara för dyrbar.

Den profilerade skolan hade kunskap som profil och detta kombinerat med nolltolerans. Elever som tidigare blivit informerade om vad de ska göra och varför, blev nu informerade om vad som var förbjudet och vilka konsekvenser som fanns att vänta vid överträdelse. Det blev pinsamt och profilen rann ut i sanden utan utvärdering, när det visade sig att dokumentationen av verksamheten rörde sig om elevers sociala felsteg efter en utlovad kunskapsprofil. Erfarenheten av nolltolerans säger mig att detta kan vara ett hot mot bevarandet av en öppen skola. Fokus på att i en samverkan tidigt finna elever med brister, reducerar vissa elevers förutsättningar att nå positiv verklighetsanknuten bekräftelse. Elever som inte upplever sig att ha något att förlora kan sabotera skolans verksamhet. Inriktningen på ömsesidigt förtroende elev/lärare med situationsbundna problemlösningar kan i sämsta fall bytas mot kameraövervakning, polisinsatser och krav på att föräldrar ska ta ansvar för skolans arbetsmiljö. Förväntningar har en benägenhet att infrias. Varken lärare, elev eller förälder har förmågan att tänka en positiv tanke och en negativ tanke på en och samma gång. En nedläggningshotad skola ingår inte bland de skolor elever har att välja skolgång i. Den fångar upp de elever inom området som inget val har gjort. Lärarna upplevde psykisk stress genom osäkerhet i egen arbetssituationen och skolans vara eller icke vara innebar stor uppmärksamhet från media med kritiskt granskande glasögon på. En skola kan vara nedläggningshotad under decennier. En lärare i skolans ledningsgrupp skraddarsydde egna scheman till elever i behov av stöd, och denna grupp tenderade att bli skolans största grupp med stora luckor i sina personliga scheman och de blev utelämnade till krav på flexibilitet och eget ansvar.

Skolledare har visat sig ha stor betydelse för formandet av skolans kultur och elevers kunskapsutveckling. Borttagandet av studierektorns funktion, med egen praktisk erfarenhet och behörighet i att undervisa inom ansvarsområdet, samt tillsättandet av områdeschefer och biträdande områdeschefer, kan ses som ett led i att vända skolan från en inriktning mot sociokulturella värden till en inriktning mot psykologiska värden. För en biträdande områdeschef innebar det att ekonomi och sociala förhållanden prioriterades och att praktisk erfarenhet och

behörighet i att undervisa inom ansvarsområdet inte var nödvändigt eller snarast ett hinder vid tillsättandet. Omorganisationer har lett till rektorsutbildningar, vilket inneburit att skolledare till stor del varit frånvarande från skolan. En skolledare berättade att han gått två utbildningar. Grovt generaliserat innebar den ena utbildningen att tränga in lärare i ett hörn och tvinga dem att ta ansvar och den andra utbildningen innebar att lärare skulle förmås till ett ökat ansvar genom utökat förtroende. Lärares tilldelade uppdrag att verka genom arbetslag med den enskilde eleven i centrum har gjort att didaktiskt inriktade lärare med ämnet i fokus har lämnat skolan. Jag har även erfarit hur en seriös skolledare tvingades lämna sitt uppdrag på grund av intresse för elevers kunskapsutveckling. Denne skolledare såg det som betydelsefullt att elever når kännedom om varför kunskaper inom ämnet är betydelsefulla. Detta kan tolkas som en undervisningsproblematik och inte enbart som ett inlärningsproblem vid uppvisade kunskapsbrister. Förespråkandet av ämnesövergripande samverkansformer med den enskilde eleven i centrum gjorde att han fick en nära nog en enig lärarkår emot sig.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att analysera Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, med särskilt fokus på den ideologi som går att finna, samt hur det kan forma skolans kultur - här i betydelsen dess organisation, individsyn, kunskapssyn och pedagogiska tradition, och därmed påverka synen på elever och utformningen av undervisningen.

Frågeställningarna är följande:

Hur ger läroplanen anvisningar för formandet av skolorganisation?

Hur ger läroplanen anvisningar när det gäller syn på individen och individens utveckling?

Hur ger läroplanen anvisningar avseende kunskapssyn?

Hur ger läroplanen anvisningar avseende lämplig pedagogisk tradition?

Metod

Studien är en innehållslig idéanalys. Inriktningen kännetecknas av att man söker vilka huvudbegreppen är i argumentationen, vad de ges för betydelse, i vilken utsträckning uttalade premisser förekommer och om det förekommer motstridiga budskap. Forskaren skall heller inte vara främmande för att göra en prövning av argumentation (Bergström & Boréus 2005:155). I analysarbetet kommer jag att söka efter huvudbegrepp, utreda vad som står och vad som inte står i läroplanen, samt prioriteringsordning och motsägelser för att förstå innebörden i vad som åsyftas och finna svar på vad som normeras avseende organisation, syn på individen, kunskapssyn och pedagogisk tradition. Redskap i analysen kommer att vara presenterade teoretiker och deras teorier avseende de valda begreppen. Mediapresentationer av skolfrågor, samt information hämtad från Internet, som pekar på hur Lpo 94 tolkats/använts, kommer att finnas med i analysen av läroplanen. Syftet är att komplettera texten med vad som ligger utanför de statliga styrdokumenterna och egen erfarenhet och för att ge anknytning till det verksamma planet, samt pröva argumenten. Min avsikt är att analysera läroplanens form och innehåll för att nå förståelse av den människosyn, kunskapssyn och samhällssyn som normeras och vad det innebär för lärare och elever med skolan som arbetsplats. I analysen kommer jag att söka förståelse av hur de valda begreppen presenteras direkt och indirekt och finna huruvida detta kan leda till motstridiga budskap inom dessa områden/frågor, samt se till begreppet demokrati och huruvida det normerade är i överensstämmelse med skollag.

Metodreflektion

Enligt Göran Bergström och Kristina Boréus (2005) framhåller filosofen och hermeneutikern Hans-George Gadamer att varje läsare närmar sig varje text med en förförståelse (eller med "fördomar"). Utan förförståelse är tolkning omöjlig. Förståelsen av texten påverkas av våra individuella upplevelser, vår uppfattning av världen, människor och samhället, i vilket socialt sammanhang vi rör oss, vår utbildning, våra kunskaper om textgenren och vårt språk. Vi kan aldrig bortse från oss själva som samhällsvarelser i tolkningsprocessen, hävdar Gadamer. Det är viktigt att ta fasta på sammanhanget och vara medveten om förförståelsen, att vi aldrig möter en text tomhänta. Studier av samhällsvetenskapens fenomen kräver att vi så gott det går relaterar texten till det som finns utanför den och utanför oss själva som uttolkare och att vi argumenterar för våra tolkningar (Bergström & Boréus 2005:25).

Vid analysen av Lpo 94 kommer den lärare som varit min referenspunkt under yrkesverksamma år att finnas med. Adj. Marie Gulz gav mig grundsynen på skola, kunskap, människa, samhälle och pedagogik, genom sin undervisning i Alingsås under 60-talet. Hon undervisade i historia, hade stort engagemang, närvaro och vänlighet som kunde uppfattas personlig, men det fanns alltid distans. Historiska sammanhang relaterade hon till kunskaper och hjälpte oss att se på dem ur ett samtida perspektiv. "Historia är ett ämne, som inte kan ge er all den kunskap ni behöver. Ni måste lära er historia hela livet om ni skall förstå er själva och samhället", sa Gulz. "All forskning är historia och ger kunskap. Den som litar på egen uppfattning och vad omgivningen säger kommer att leva med fördomar", förklarade Gulz. Hon gav oss en tro på kunskap, oss själva och framtiden. Om alla får kunskap om goda värden, så blir världen bättre, sa Gulz och berättade ofta om vilka samhällsförbättringar som skett under hennes liv och hennes tidigare verksamhet inom juridik. "Vad som är fel, är inte användbart", sa Gulz. "Om samhället inte uppfattas som gott, då beror det på att människorna i samhället koncentrerar sig på vad som är fel och inte lär sig vad som fungerar väl. Man kan inte lära sig livet innan man börjat leva", förkunnade Gulz och hon blev mer än 100 år. "Det finns alltid något som är det bästa och det förändras, så betygen jag ger er kommer att visa er på min uppfattning av hur seriöst ni upplever ämnet", sa Gulz. Hon kom alltid i tid, väl förberedd med rikligt av undervisningsmaterial, fångade vår uppmärksamhet och hade en struktur som gav även oss elever en förutsättning att vara väl förberedda. Gulz visade på betydelsen av att kunskapsutveckling är kontinuerlig och att

såväl människan som samhället är i ständig förändring.

I analysen ämnar jag försöka förstå vad Lpo 94 normerar avseende kunskapssyn, människosyn och samhällssyn, samt hur detta kan leda till skolans organisation, pedagogisk tradition och arbetsmiljö.

Material

Det empiriska materialet består av Läroplanen för det Obligatoriska Skolväsendet och de Frivilliga Skolformerna (Lpo 94). Lpo 94 är ett politiskt styrdokument som tillkommit genom ett tillvaratagande av olika politikernas intressen och levererats av utbildningsdepartementet på regeringens vägnar av dåvarande utbildningsminister Beatrice Ask. Läroplanen utgår från en ansvarsfördelning där staten anger de övergripande målen och riktlinjerna för skolverksamheten och kommunerna svarar för genomförandet. Läroplanen skall styra verksamheten och innehåller bindande föreskrifter för dess verksamhet. I läroplanen formuleras skolans värdegrund och uppgifter samt anges mål och riktlinjer för verksamheten. Där anges också vem som har ansvar för en viss verksamhet i skolan och vad detta ansvar innebär. Lpo 94 riktar sig till kommunen som huvudman i en decentraliserad mål- och resultatstyrd skola. Läroplanen uttrycker därmed vilka krav staten ställer på skolan. Den uttrycker också vilka krav och förväntningar elever och föräldrar kan ha på skolan, och vilka krav skolan ställer på eleverna.

Läroplanens första del består av värdegrund och uppgifter. Värdegrunden är indelad i fem delar enligt följande: Grundläggande värden, Förståelse och medmänsklighet, Saklighet och allsidighet, En likvärdig utbildning, samt Rättigheter och skyldigheter. Skolans uppgifter följs av God miljö för lärande och Den enskilda skolans utveckling. Läroplanens del två handlar om mål och riktlinjer, är indelad i åtta delar och börjar med Kunskaper. I läroplanen finns en uppdelning i mål att sträva mot och mål att uppnå, samt riktlinjer. Riktlinjer talar om vad all personal skall utföra och vad läraren skall utföra. I del två följs Kunskaper av Normer och värden, Elevers ansvar och inflytande, Skola och hem, Skola - förskola - skolbarnomsorg, Skola och omvärlden, Bedömning och betyg, samt Rektorns ansvar.

Förutom Lpo 94 finns mediapresentationer med som empiriskt material. Det är artiklar som tar upp Skolverkets granskande besök på en västsvensk kommuns skolor, samt reaktioner från

skolans huvudman. Jag har även med kommunens vidtagna åtgärder, fortbildning av skolpersonal och material från aktuell kommuns hemsida. Artiklar är hämtade under hösten 2007 utifrån en utvald kommun och i lokal press. Ambitionen är inte att ge en generell bild av hur Lpo 94 kan förverkligas, utan snarare att ge en djupare förståelse av hur huvudmans tolkning av Lpo 94 kan förverkligas, organisationskultur kan formas, resultat kan skapas, vad Skolverket granskar, samt hur kvalitetsförbättringar förväntas kunna nås utifrån Lpo 94 och Skollag.

Avgränsningar

Studien avser den allmänna grundskolans verksamhet. Det är helhetsbilden och hur Lpo 94 formulerar skolans uppgift, rektors uppdrag och lärarens uppdrag, vilket kan leda till skolans inriktning, förandet av organisation och innehåll för skolverksamhet, som är föremål för studien av vad skollag fastslår och Lpo 94 normerar. När frågan om klass- och etnisk tillhörighet tas upp till analys, så rör det sig om alla elevers lika rätt till lärande. Analysen avser vad Lpo 94 fastslår som skolans uppdrag och vad detta innebär för människosyn, kunskapssyn och samhällssyn. Analysen avser skolan som arbetsplats.

Tidigare forskning

I sökandet efter tidigare forskning har jag valt att utgå ifrån ämnesorden organisation, identitet, kunskap och pedagogik och sökt relevant litteratur avseende skola i ett kulturvetenskapligt perspektiv.

Pedagogen Tomas Englund (2005) har författat en studie där han granskar läroplanens och skolkunskapens politiska dimension och beskriver utbildningens dubbla karaktär, samt medborgarutbildningens spänningsfält. Det huvudsakliga resultatet som studien leder fram till är, att kampen om läroplanernas perspektivering och därmed skolkunskapernas formering i huvudsak är en ständigt pågående kraftmätning mellan olika sociala krafter och i många avseenden en politisk och ideologisk kamp. Det övergripande perspektivet i Englunds studie är att det institutionella obligatoriska utbildningssystemet i den kapitalistiska demokratin befinner sig i ett spänningsfält mellan social integration och förändring (Englund 2005:24).

Sociologen Paul Willis beskriver i *Fostran till lönearbete* (1977) hur arbetarklasspojkar

genom att motsätta sig den dominerande medelklasskulturen och dess värden, gradvis integreras i den underordnade arbetarklasskulturen. Etnologen Jonas Frykman har författat *Ljusnande framtid* (1998). Frykman skriver att skolan förväntas förvalta elevens kulturella identitet, med läraren som instruktör. Skolan har kommit att prioritera vissa terapeutiska värden, den har blivit platsen där eleven skall lära känna sig själv (Frykman 1998:31). Etnologen Margaretha Herrman skriver i *Förändring med förhinder* (1998) att governmentality, dvs en liberal och decentraliserad maktutövning, översatt till ökad styrbarhet, är både ett övergripande mål och ett individualiserande. Det finns ett ökat krav på en autonom individ som är självständigt måluppfyllande. Detta kan exemplifieras genom läroplanens krav på å ena sidan självständiga och kritiskt reflekterande elever medan det å andra sidan förväntas att samma elever skall följa ett norm- och regelsystem. Styrningsrationaliteten skall sålunda parera mellan individuell handlingsfrihet, oberoende, självbestämmande och krav på reglerbarhet och pliktuppfyllelse. Parerandet mellan frihet och tvång är något som Herrman uppmärksammar (Herrman 1998:53). Herrmans avhandling avser förändringen av gymnasieskolan och det framgår i resultatet hur elever under praktik har en benägenhet att ta på sig skulden för brister i kunskaper, som skall nås i skolan, men trots detta inte ingått i undervisning.

Pedagogen Erik Groth har författat *Mot en utvidgad lärarroll. En studie av kultur och inre styrning i fem grundskolor* (2002). De fem skolor som granskats i denna studie är belägna i två landsortskommuner. Studien är ett försök att förstå hur vissa krafter i och utanför skolor påverkar vardagsarbetet. I detta sammanhang är begreppen "styrning av" och "styrning i" skolan centrala. Härigenom speglas både skolan som institution och skolor som organisationer. Groth visar på en regelstyrd verksamhet med den avgränsade lärarrollen och en mål- och resultatstyrd verksamhet med en utvidgad lärarroll.

Pedagogen Gunnar Berg har i *Skolkultur - nyckeln till skolans organisation* (2003) sammanställt ett material som grundar sig på forskning inom områdena skolans styrning, skolutveckling, skolan som institution och organisation, utbildningsformer och skolledning. Berg skriver att kundorientering, resultatenheter, företagskultur, serviceanda är exempel på termer som organisationskonsulter, rationaliserare, ledarskapsexperten m fl med förkärlek nyttjar. Dessa och liknande begrepp har säkert sitt värde som analysredskap för marknadsinriktade/vinstdrivande företag. Däremot är det mer tveksamt om begreppen är lika tillämpliga inom allmännyttig

offentlig verksamhet, enligt Berg. Managementkulturen använder "plusord" som nätverk, målstyrning, situationsanpassning, entreprenörskap, decentralisering, avreglering, marknadsorientering etc. (Berg 1999:30f). Tolkning av det statliga styrdokumentet Lpo 94 avgör om den svenska obligatoriska skolan ska vara: traditionellt inriktad mot kursplaner för specifika ämnen, flexibelt situationsanpassad med hjälp av psykologkonsulters fortbildning, målstyrd till en organiserad nätverkssamverkan med barnet i centrum eller kundorienterad med serviceanda på en konkurrensutsatt marknad.

Ingela Andreasson, pedagog med inriktning mot didaktik, har i sin avhandling *Elevplanen som text - om identitet, genus, makt och styrning i skolans elevdokumentation* (2007) studerat hur elever framställs och beskrivs i skolans elevplaner och menar att det kan vara fruktbart att visa på de disciplinerings- och normaliseringsprocesser som framkommer i texterna för att därigenom synliggöra dem. Resultatet visar på att elevplanerna inte bara inkluderar kunskapsrelaterade och pedagogiska problem utan också är en dokumentation av sociala och etiska aspekter och att dessa skilda aspekter (psykologiska, medicinska, pedagogiska och etiska) är sammanvävda i problembeskrivningarna. Analysen visar på att elevers fastställda problem i skolan är beskrivna som ett identitetsbyggande (Andreasson 2007:191-199).

Etnologen Magnus Åberg beskriver lärarutbildning i sin avhandling *Lärardrömmar. Om makt, mångfald och konstruktioner av lärarsubjekt* (2008). Åberg tar upp flexibilitetens betydelse och verkningar. Den vision som skapades av flexibilitet var den om en rörlig lärare som klarade att inta tillfälligt stabiliserande positioner som kunde betjäna skolan, eleverna, arbetslaget, lärarutbildningen och Sverige som en konkurrenskraftig ekonomi. Denna flexibilitetens ytterlighet förblev dock en avlägsen dröm (Åberg 2008:209). Flexibilitet kan vara att läraren utgår ifrån en förförståelse av enskilda elever och anpassar vad innehållet i undervisningen skall vara till eleverna, samt upprätthåller ordning. Flexibilitet kan även vara att läraren utgår ifrån uppsatta kriterier för kunskapsmål i specifikt ämne och genom fördjupade ämneskunskaper fångar elevers intresse för vad de har att lära, samt att läraren genom rikt metodförråd vägleder elever och visar hur de kan lära.

Pedagogen Roger Säljö har skrivit en forskningsrapport *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv* (2000) där den övergripande slutsatsen är att i ett sociokulturellt perspektiv, så måste man analysera de makroförhållanden vad avser kommunikativa mönster som

gäller inom ett verksamhetssystem. Mikroprocesserna är delar av detta makrosystem och de bidrar dessutom till att vidmakthålla det. Enligt Säljö finns det olika pedagogiska traditioner som förespråkar helt olika ideal och som resulterar i skilda sätt att undervisa. (Säljö 2000:138f). När sökandet efter att finna svar på orsaken till skolans eventuella brister, i form av social oro och kunskapsbrister befinner sig i familjen och närmiljön, är sökandet på mikronivå. När sökandet efter att finna svar på orsaken till skolans eventuella brister befinner sig i styrdokumentet Lpo 94, är sökandet på makronivå. Tidigare forskning visar på inriktningens betydelse för hur skolans arbete kommer att utformas.

Teoretiska utgångspunkter

Organisation

Huvudsaklig teoretisk influens kommer från postmoderna teorier. Sociologen Thomas Johansson (1996) beskriver Nietzsche som en föregångare till postmoderniteten. Nietzsche framförde kritik mot de stora berättelserna (Johansson & Miegel 1996:245f). Nietzsche uttalade att "GUD är död". GUD görs levande när parter med motstridiga intressen inte vare sig hotar eller tar strid, utan söker efter vad som kan förena dem i en kommunikation. Människan kan därmed inte hänvisa egna eller andras handlingar till en övernaturlig makts vilja eller ovilja. Sociologen Fredrik Miegel (1996) skriver att det postmoderna samhället präglas av en medvetenhet om ambivalensens ofrånkomlighet och därmed också av andra strategier för att hantera verkligheten och dess mångtydlighet. Sociologen Zygmunt Bauman visar på att de intellektuellas roll i det postmoderna samhället har förändrats. I stället för att betrakta dem som lagstiftare beskriver Bauman dem som uttolkare (interpretors). Enligt postmoderna perspektiv är världen inte alltigenom homogen, rationell, förnuftig och manipulerbar (Miegel i Johansson & Miegel 1996:260f). Organisationskultur bygger på samsyn. Postmoderna teorier visar på det problematiska i att fastställa hur världen ska se ut och att styra individer in i den världsbilden, när såväl människan som samhället befinner sig i kontinuerlig förändring. Fredrik Miegel visar på att för Stuart Hall, en av cultural studies-traditionens upphovsmän, är ideologi det centrala faktumet och den viktigaste kulturella kategorin för den historiska undersökningen av det nuvarande (aa:174f).

Organisation är en sammanslutning och kan ses som redskap, verktyg. Elever har skolplikt och elevens uppdrag är att nå kunskapsmål i ett antal specifika ämnen. *Vad* elever ska lära finns presenterat i kursplaner med betygskriterier. *Hur* elever når uppsatta kunskapsmål är underordnat lärarens fördjupade ämneskunskaper och introduktion av aktiviteter med inriktning mot kunskapsmål och kan ses som skolans arbetsmiljö. Enligt idéhistorikern Michel Foucault (2002) kommer makt underifrån, vilket innebär att det inte finns någon given motsättning mellan dem som härskar och dem som de härskar över. När maktutövningen framstår som synlig och systematisk, är den en effekt av komplexa maktrelationer. Maktrelationerna samordnar det tal som ger sig ut för att vara maktens talan (Foucault 2002:104f). Organisation är en form för

verksamhetens inriktning, med innehåll och metoder för att nå meningsfull verksamhet. Enligt organisationsteoretikern Mats Alvesson (2007) tar organisationskultur fasta på den levande, upplevelsenära sidan av organisationer, vilket består av individers handlingar. I en organisationskultur har ett normaliserande en stor betydelse, vilket innebär att skapa samsyn kring vilka värden som skall råda. Objektivism bygger på att värderingar/intressen kan ses som neutrala. Rationalism bygger på att en individs tänkande och handlande är sprunget ur individens inre och att en individs identitet går att definiera. Alvesson skriver att kulturteori bryter radikalt med objektivistiska och rationalistiska synsätt. Kultur kan definieras som föreställningar och innebörder vilka är gemensamma för en viss grupp och uttrycks eller förmedlas i symbolisk form och som vägleder människorna i hur de relaterar till sin gemensamma omvärld. Gemensamma innebörder och symboler ses som vägledande för tänkande, kännande och handlande. Det senare är alltså avhängigt socialt meningsskapande (Alvesson & Sveningsson 2007:204). I det gemensamma för kultur och organisation går att finna hur en samsyn kan råda avseende tänkande, kännande och handlande för socialt meningsskapande. Alvesson beskriver hur organisationskultur kan innebära ett normaliserande i syfte att nå en samsyn för tänkande, kännande och handlande i socialt meningsskapande och visar på betydelsen av att kritiskt granska värdet av organisationskultur. I skolans verksamhet befinner sig, såväl lärare, som elever med varierande kulturell tillhörighet och därtill rådande ideologisk hemvist, vilket innebär att vad som är vägledande för tänkande, kännande och handlande varierar. Kulturell hemvist och ideologisk hemvist är baserad på kunskapssyn, människosyn och samhällssyn. Ett normaliserande av ideologi innebär att det finns en rådande ideologi som den enskilde läraren har att rätta sig efter, förmedla och elever har att förhålla sig till. Vilken ideologi som är rådande på den enskilda skolan normaliseras i en organisationskultur. Demokrati kan ses som en nation där mer än en ideologi är tillåten. Stuart Hall visar på att kulturen är i ständig omvandling och nya regler formas. Att vara anhängare av en ideologi betyder att man accepterar dess verklighetsbeskrivning, delar dess grundläggande värderingar och stöder dess handlingsprogram. Synen på kultur som något statiskt och objektivt eller något i ständig omvandling är därmed betydelsefullt. Skolans handlingsprogram kan med hänvisning till Andreasson (2007) bestå av elevdokumentationer. I synen på kultur går att finna förbindelser med synen på individen.

Individ

I analysen ämnar jag söka efter en normaliserande attityd till såväl individen, som till individens utveckling. Med synen på kultur som i ständig omvandling följer synen på individen som komplex, mångtydig och svårfångad. Ingela Andreasson (2007) skriver att problembeskrivningarna i skolans elevplaner definierar vilka svårigheter som är att betrakta som problematiska och man kan säga att bristande förmåga och överskridande av skolans beteendenormer fungerar som gränskriterier. Det förekommer också en relativt hegemonisk diskurs i elevplanernas texter och hon hänvisar till de ramar våra styrdokument sätter (Andreasson 2007:175-176). Att uppfatta elevplanen som kunskap om eleven kan ses som ett objektivistiskt synsätt där värden är att betrakta som kunskap och att tillskriva eleven eget ansvar för uppvisat resultat kan ses som ett rationalistiskt synsätt, där medfödda idéer kan vara nödvändiga för ett eget förnuftigt tänkande, vilket inte är i överensstämmelse med kulturteori (jfrAlvesson & Sveningsson 2007:204f). Normalisering opererar, enligt Foucault (2003), i form av en komplex serie av inneslutningar och uteslutningar. Genom att individualisera någon, det vill säga särskilja någon från gruppen, görs normen tydlig. Individualisering blir på detta sätt en teknologi som bidrar till att hålla ihop elever och homogenisera gruppen (Foucault i Andreasson 2007:175-176). Sociologen Thomas Johansson beskriver det disciplinerade självet i *Bilder av självet* (2002). Samhällets kontroll av individer etsar sig fast i kroppen och formar tänkandet. Den protestantiska etiken, lydnad och strävan efter framgång står i fokus för framställningen (Johansson 2002:27). Samhällets disciplinering av individen kan innebära en kombination av påvisandet av individuella brister och påvisandet av individuellt ansvar, vilket kan föra tanken till vad som kallas "skamkultur". Samhällets disciplinering av individen kan även innebära en identitetsutveckling där rätt attityd och lydnad prioriteras och att uppvisade kunskapsresultat innebär framgång, oavsett kännedom om den lärande processen och insikt kring förvärvade kunskapers användbarhet. Samhällets disciplinering kan förstås reducera såväl förutsättningar till självkännedom, som förutsättningar till fortsatt lärande och förståelse av omgivningen. Fredrik Miegel (1996) beskriver den franske filosofen Paul Ricoeurs tänkande som hermeneutiskt och hänvisar till att han själv betecknade det som konkret reflexion:

Ricoeurs hermeneutiska betraktelsesätt sätter det mänskliga subjektet i centrum. I den hermeneutiska

analysen kan man betrakta det mänskliga subjektet som en text, vilken kan dechiffreras och tolkas och på detta sätt förstås. Ricoeur knyter en handlingens mening till det aktivt tänkande och handlande subjektets intentioner eller avsikter. Det finns så att säga ingen objektiv mening i ett handlande på det sätt som strukturalismen hävdar, utan en och samma handling kan ha olika innebörd eller mening för olika subjekt (Miegel i Johansson & Miegel 1996:121).

I mötet lärare emellan, samt mellan elev och lärare är det två subjekt som möts. Synen på individens utveckling kan även till stor del sägas vara förenad med synen på kunskap.

Kunskap

I analysen av läroplanen ämnar jag söka efter anvisningar när det gäller vad kunskap är, hur den skapas och vad den resulterar i. Säljö skriver om lärande som behärskande av sammanhang:

Kunskaper och färdigheter är situerade och människan är i grunden responsiv i sociala situationer; hon agerar utifrån lokala förutsättningar och premisser för kommunikation. "Generell kunskap" existerar inte, även det vi räknar som kunskap i skolan är situerad. Den repetitiva inställningen till kunskap fascinerar knappast längre och den kan endast upprätthållas om de yttre incitamenten är starka (Säljö 2000:141).

I den repetitiva inställningen till kunskap kan läraren ses som en instruktör, där elever återger utan att ha insikt kring sammanhang och varför det är betydelsefullt. Premiss kan sägas vara lärarens attityd till eleven och till kunskap, vilket kan avgöra vilka utmaningar eleven möter och hur det sker. Yttre incitament kan vara lärarens fördjupade ämneskompetens och metodförråd.

Idéhistorikern Bernt Gustavsson (2000) beskriver kunskapsutvecklingen som en kontinuerligt pågående process, som en djupt mänsklig angelägenhet, något som vi långvarigt och under hårt bemödande införskaffar och gör till något personligt. Vi inhämtar kunskap i en *process* som ständigt pågår, och i processen skaffar vi oss allt större överblick, förståelse av sammanhang samt djupare insikter. Att skaffa sig kunskap är en *aktivitet*, något vi företar oss, anstränger oss för och engagerar oss i, enligt Gustavsson. Kunskap är, med detta synsätt, något vi införlivar i oss själva, som förändrar vår uppfattning och ökar vår förståelse av omvärlden (Gustavsson 2000:13). Kunskapsutveckling kan ses som ett identitetsskapande. Gustavsson skriver att det finns ett stort

behov av att få fatt på en vidare förståelse av kunskap än den som ett traditionellt skolsystem tillhandahåller och han skriver att omtolkningen av begrepp som livslångt lärande, bildning och kunskap hänger samman med en djupgående samhällsförändring och hela utbildningssystemets omställning. Gustavsson hänvisar större delen av detta till en ekonomisk och teknisk förändring i vilken humanismens och demokratins stämmor sällan är hörda (aa:10). Valet emellan att tolka bristande kunskapsutveckling som ett *pedagogiskt problem* eller ett *inlärningsproblem* kan ses som en teknisk och ekonomisk fråga. Teoretisk bakgrund visar på den kunskapsteoretiska empirismen, där elevers kunskapsutveckling befinner sig i de aktiviteter läraren introducerar och motiverar. Den kunskapsteoretiska rationalismen har däremot förnuftet som källa till kunskap. Hänvisande till förnuft är rationalism med en kunskapssyn som säger att värderingar/intressen är objektiva och räknas som kunskap, samt att kunskap är generell. Gustavssons betoning av kunskapsinhämtande som en ständigt pågående process kan ses ha samröre med en syn på kultur och identitet i kontinuerlig omvandling, vilket påverkar val av pedagogisk tradition.

Pedagogik

I analysen av Lpo 94 ämnar jag söka svar på hur läroplanen ger anvisningar avseende mönster för uppfostran och undervisning och vilka metoder som anvisas och går att finna, explicit och/eller implicit. Synen på vad som gör skolans verksamhet meningsfull varierar utifrån ideologi. Samsyn kan endast nås genom normalisering till en rådande norm. Normalisering innebär inneslutningar och uteslutningar där anpassning har högt värde och förändring kan ses som ett hot. Samverkan bygger på att samsyn inte råder och innebär ett sökande efter vad skolans uppdrag är och hur skolans uppdrag ska förverkligas. I Nationalencyklopedin beskrivs pedagogik enligt följande:

Pedagogik hör till uppfostran eller undervisning, vetande och metoder som tillämpas i uppfostran och undervisning. Pedagogik omfattar numera också den påverkan av attityder och beteenden utöver förmedling av kunskaper och kompetenser som inte är av direkt skolmässig karaktär och betraktar därför läran om uppfostran och undervisning i ett vidare politisk-filosofiskt, socialt och historiskt sammanhang. I fostran används begreppet t.ex. för att förklara konformt beteende och därmed bevarandet av den samhälleliga ordningen, men även för att förklara reproduktionen av klassklyftor och kulturella skillnader mellan grupper" (Nationalencyklopedin 98).

Sven Hartman (2005) beskriver hur grundtanken med progressiv pedagogik var att den

traditionella pedagogen med strukturerad *kunskap i centrum* för verksamheten och den psykologiskt inriktade pedagogen med förståelse av *barnet i centrum* för verksamheten, skulle finna former för att kunna samverka. Hartman visar på att denna idé kan ses som en tulipanos, med tanke på hur lång tid som gått sedan tanken väcktes och hur dagens pedagogiska verksamhet ser ut. Förståelse av barnet kan nås genom ett tillvaratagande av bakgrundsbeskrivning och ett iakttagande av handlingar. Elevens handlingar kan ge pedagogen en förståelse av eleven och pedagogens handlingar kan ge eleven en förståelse av pedagogen. I förståelse av barnet har pedagogen psykologiska kunskaper och inriktningen är *integration*. I förståelse av kunskaper har pedagogen ämneskunskaper och inriktningen är *förändring*. Val av pedagogisk tradition är skolans verktyg. Tomas Englund (2005) hänvisar till Harvey Kantors (1978) studie, där progressivismen presenteras som en följd av olika förhållningssätt. I en studie framställs progressivismen som en humanistiskt och demokratiskt baserad frigörande ideologi som omvandlade utbildningstänkandet. I en annan studie beskrivs den som en filosofisk legitimering för den dominerande ekonomiska organisationsformen, dvs. kapitalismen, och i en tredje som en oerhört mångfacetterad och motsägelsefylld utbildningsfilosofi som söker tillfredsställa massutbildningens krav i protest i mot herbartianismens utbildningssyn (Englund 2005:229). Herbartianismen är en pedagogik, som betonar intresset och den spontana uppmärksamheten i kunskapsförvärvet, samt binds till traditionell pedagogik. Pedagogen Lise Björklund Boistrup visar i *Pedagogisk bedömning: att dokumentera, bedöma och utveckla kunskap* (2005) på betydelsen av att elevarbeten bedöms och att det sker i en kommunikation med eleven, vilket ger elever självkännet och bidrag till fortsatt lärande, samt ett underlag för lärarens planering (Björklund Boistrup i Lindström & Lindberg 2005:112). Didaktiskt inriktad pedagogik innebär att utmana och visa eleven på positiva möjligheter och att verklighetsanknutet bekräfta eleven för framgångar i hans/hennes lärande samt att tydliggöra den lärande processen som en grund för fortsatt lärande. Didaktisk pedagogik betecknas som konservativ, när flexibilitet prioriteras.

Analysdel

Synen på demokrati och ett uppdrags innebörd

Läroplanens bakgrund

I att nå förståelse av vad Lpo 94 anslår avseende de valda begreppen/områdena ämnar jag börja med att söka förståelse av läroplanens ideologiska bakgrund och se till dess formulerade uppgift för grundskolan, samt se till huruvida det formulerade uppdraget är i överensstämmelse med Skollag.

Lpo 94 är ett politiskt utformat styrdokument och vad som skiljer olika partier åt är ideologi, vilket innebär kunskapssyn, människosyn och samhällssyn. För att nå förståelse av det bindande styrdokumentet, Lpo 94, är det av värde att se till i vilket sammanhang det är konstruerat och vad som föregått konstruktionen. 1991-1994 hade Sverige en borgerlig regering med moderaternas Carl Bildt som statsminister och Beatrice Ask som utbildningsminister. Det svenska obligatoriska skolväsendet består av en nioårig grundskola och kan förstås som en medborgarfostran. En liberal regering som förespråkar individualism med valfrihet och egen ansvarig frihet hade röstats fram i demokratisk ordning. Tillvaratagandet av individualism och tillvaratagandet av kollektiva värden kan stå i motsatsförhållande till varandra. Till kollektiva värden hör vedertagen kunskap, arbete, kommunikation och samhället. I bakgrunden till författandet av Lpo 94 finns betänkandet *Skola för bildning* (*Skola för bildning*, SOU 1992:94). Sven Hartman (2005) beskriver hur bildningsbegreppet ställdes i fokus när 1991 års läroplanskommitté under ledning av Ulf P. Lundgren, hösten 1992 publicerades till betänkandet, *Skola för bildning*. Enligt kommittén handlade arbetet ytterst om utbildningens grund. I betänkandet poängteras att framtiden inte går att förutsäga:

Skolans bildningsarbete måste byggas på seklers samlade erfarenheter. Det handlar dock inte om att återskapa något som funnits tidigare. En skola för alla där bildningsarbetet är huvudsak, har aldrig funnits" (*Skola för bildning*, SOU 1992:94, s.11).

Hartman skriver att det var ett tilltalande grepp att låta en hel utredning om skolans framtida inriktning vila på bildningsbegreppet. Han visar på att det finns en inre spänning i den sista meningen i ovanstående citat och kanske också i hela utredningen. Det av progressivismen färgade målet om "en skola för alla" ställdes mot "bildningsarbete", som fick en huvudsakligen

värdekonservativ uttolkning i utredningen. I sin vakthållning om bildning krävdes att man i skolan skulle arbeta med en historisk förståelse av kunskapernas utveckling, och samtidigt lanserades en tolkning av bildningsbegreppet som varken anknöt till den svenska skolan eller till folkbildningens utveckling. Exempel hämtades från den tyska nyhumanismen och den franska lärdomsarisokratin i *Collège de France*. Dessa lärdomsmiljöer har ingen koppling till svensk folkundervisning och de ser dessutom bildning som ett "socialt särskiljande" fenomen, inte som en drivkraft för demokratisk progression (Hartman 2005:301-302). Hartman beskriver hur progressivismens ursprungliga mål var att, traditionella lärare med struktur för kunskapsutveckling i specifika ämnen i centrum, skulle kunna samverka med psykologiskt inriktade lärare med förståelse av barnet i centrum. 1992 utnämndes Ulf P. Lundgren till generaldirektör för det nya Skolverket. Lpo 94 fastslår en mål- och resultatstyrd skola i en decentraliserad verksamhet med kommunen som huvudman och det är det nya Skolverket som är tillsynsmyndighet med uppdraget att granska förverkligandet av styrdokumentet Lpo 94. Politiker ansvarar för vad som är gemensamt och grundskolan kan ses som en medborgarfostran. Vid införlivandet av Lpo 94 i skolans verksamhet uppstod krav på arbetsro i skolans verksamhet, samt att inga ytterligare förändringar skulle ske och 15 år senare är det statligt bindande styrdokumentet fortfarande rådande i det svenska obligatoriska skolväsendet. Lpo 94 fastslår åtta riksgiltiga utbildningsmål, med den enskilde eleven i centrum. Detta har inneburit stora förändringar i lärares avsatta tid för planering av undervisningens ämne och handledning av elever i kunskapsutveckling inom ämnet. I den egna yrkesverksamheten har jag erfarit en tro på att när alla lärt sig samverka i överensstämmelse med vad Lpo 94 fastslår för verksamheten, kommer skolverksamhet att uppvisa hög kvalitet.

Det går att finna en överensstämmelse i bakgrunden och sammanhanget vid författandet av Lpo 94. En värdekonservativ undervisning med ett särskiljande kan förstås vara i överensstämmelse med rådande förhållande vid författandet. Herrman visar på hur en liberal och decentraliserad maktutövning, översatt till ökad styrbarhet, är både ett övergripande mål och ett individualiserande (Jfr Herrman 1998:53). Skolverkets uppdrag formulerades utifrån samma bakgrund och i samma sammanhang som Lpo 94. Skolverkets uppdrag är att granska efterlevnaden av det statliga styrdokumentet Lpo 94, som dåvarande moderata utbildningsminister, Beatrice Ask, levererade 1994. Granskningen skall ske förutan

hänsynstagande till samhällsförändringar och rådande regeringsbildning vid granskning. Kommuner är ansvariga för förverkligandet av Lpo 94, och vilken politisk majoritet som råder i kommunen får inte påverka förverkligandet av skolans verksamhet, så länge det statliga bindande styrdokumentet inte ersatts av annan statlig förordning av det svenska obligatoriska skolväsendet. Kommunens politiker har att förhålla sig till Lpo 94 och att nå en överensstämmelse kring hur dokumentet kan tolkas, samt att anslå medel till skolans verksamhet. Kommunen har en förvaltning med tjänstemän som ansvarar för skolans personal och förverkligandet av Lpo 94. En decentraliserad skola innebär att personalansvar och helhetsansvar för kommunens invånare i form av vård och omsorg, kan ges stort utrymme i skolans verksamhet. I förståelsen av bakgrunden och sammanhanget vid författandet av Lpo 94 går att finna en överensstämmelse, som visar på ett särskiljande, där eleven görs ansvarig för egen utveckling i en värdekonserverativ verksamhet. Med synen på kultur som något i ständig omvandling och kunskapsutveckling som en kontinuerlig identitetsutveckling, kan det ifrågasättas huruvida det är lämpligt att låta politiker formulera skolans verksamhet och även huruvida en granskning av skolans kvalitet ska utformas av politiker. Eventuella brister som Skolverket kan finna vid granskning av resultat i kommunens skolor och i den enskilda skolan, kan förstås som brist på överensstämmelse i det formulerade styrdokumentet, som fastslår skolans verksamhet i formulerandet av åtta utbildningsmål och de kursplaner i form av kunskapsmål elever har att uppnå i specifika ämnen (jfr Foucault 2002:104f). Brist på överensstämmelse kan resultera i brister i arbetsmiljö och brister i uppnådda kunskapsmål. När de som styr klagar, går detta att förstå, som att de som besitter makten inget har att erbjuda. En verksamhet kan styras genom att vara försedd med möjligheter, men en verksamhet kan även vara styrd av krav och försedd med kontroll. I att styras och att vara styrd finns en betydelseskillnad som har med synen på demokrati att göra. Gustavsson (2000) skriver att omställningen av utbildningssystemet till större delen är en teknisk och ekonomisk fråga i vilken humanismens och demokratins stämmor sällan är hörda (jfr. Gustavsson 2000:10f). Groth (2002) visar på hur skolans verksamhet kan *styras* av regler och vara försedd med en avgränsad lärarroll och skolan är då en institution. Lpo 94 fastslår en decentraliserad mål- och resultatstyrd skola, vilket innebär att skolans verksamhet styrs *i* skolan, skolans verksamhet är därmed försedd med en utvidgad lärarroll och skolan är en organisation. Styrning *i* skolan innebär en *styrd* skola.

Skolans uppgift

Läroplanens utformning är betydelsefull i förståelsen av den kunskapssyn, människosyn och samhällssyn som förmedlas. I Lpo 94 står följande:

Läroplanens inledande avsnitt behandlar skolans värdegrund och uppgifter. De mål och riktlinjer som följer skall förstås mot denna bakgrund (Lpo 94:2).

En "värdegrund" kan förstås som en grundförutsättning och tolkas som ett fundament. En värdegrund kan liknas vid ett kulturarv och ett kulturarv varierar utifrån kulturell identitet, vilket är beroende av kön, etnicitet, ekonomi och utbildningsbakgrund. En övergripande kulturell identitet existerar inte. Lärarutbildningen har förutsättningar att berika studenter med perspektiv, men i undervisningssituationen utgör det egna perspektivet den värdegrund som ska förmedlas och förankras. Lpo 94 anslår följande:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos elever förankra de värden vårt samhällsliv vilar på (Lpo 94:5).

När skolan har samsyn på vilka värden vårt samhällsliv vilar på innebär detta en rådande organisationskultur. Detta visar på en kunskapssyn som säger att värden kan vara *objektiva* och *neutrala*, vilket kulturteorier aktivt tar avstånd ifrån. Det går inte att tänka en positiv tanke och en negativ tanke på en och samma gång, vilket innebär att överförandet av värderingar/intressen är att tillräknas subjektivitet. Vilka värden vårt samhällsliv bör vila på är beroende av kulturell tillhörighet och förenat med ideologi, vilket innebär vad som är vägledande för tänkande och handlande. Signifikativt för en demokrati kan förstås vara att det finns mer än en allenarådande ideologi inom offentlig verksamhet. Organisationskultur innebär samsyn avseende vad som är vägledande för tänkande och handlande och Alvesson poängterar betydelsen av att kritiskt granska innebörden av organisationskultur (jfr Alvesson & Sveningsson 2007:204f). Landet har lagar och förordningar som baserar sig på en gemensam etik. Samhällets lagar och förordningar går att *motivera* utifrån vad det innebär för såväl samhälle som individ att bryta mot dem. Värden kan däremot enbart argumenteras för utifrån värderingar/intressen, vilket därmed kan variera i det oändliga. Lpo 94 fastslår att:

Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk handling (Lpo 94:12).

Grundskolan är en statlig institution med skolplikt. Oavsett hur politiker delegerar ansvaret för elevers kunskapsutveckling och arbetsmiljö, så kvarstår statens ansvar för elevers identitetsutveckling i verksamheten. Varje enskild elev som lämnar grundskolan är en framtida ekonomisk tillgång eller kostnad för staten, och inte enbart för familjen, närsamhället eller den enskilda kommunen. Självbevaringsdrift förutsäger att det finns ett upplevt värde att bevara. Ett särskiljande innebär att elever tidigt kan bekräftas negativt, vilket kan resultera i att vare sig "morot" eller "piska" påverkar elevens beteende. Med värdegrunden närvarande i allt förekommande kan målet för en socialt påtvingad situation vara att alla skall uppleva trivsel och trygghet, vilket gör att problem uppstår. Dagligen och stundligen går att utpeka enskilda elever som hinder i denna måluppfyllelse. Med kunskaper i centrum befinner sig målet utanför den socialt påtvingade situationen i frivillighet genom val av fortsatta studier och yrke. Vad som sker när läraren ska förmedla och förankra värden i elevgruppen kan förstås som ett särskiljande via en normaliserings- och disciplineringsprocess, där elevers olikheter påvisas. I en värdekonservativ undervisning kan särskiljandet ses som ett mål i att uppnå liberalt definierad individualism och även som ett instrument i ambitionen att skapa en homogen grupp. Genom att identifiera den *andre* underlättas styrandet av elever till en homogen grupp. Detta visar på en individsyn, där individen ses som en autonom och självuppfyllande individ, som å ena sidan är självständig och reflekterande och å andra sidan förmår att underordna sig lärarens krav. Elevens uppgift blir ett pendlande mellan frivillighet och underkastelse i en värderelaterad undervisningssituation (jfr Herrman 1998:53). Michel Foucault (2002) visar på hur makten kommer underifrån och hur komplexa maktförhållanden med synlig makt framstår vid brist på överensstämmelse. Elevers vistelse i skolan under skolplikt bekräftas av lärare i form av omdömen och betyg i ett antal ämnen. Elevers förutsättningar till upplevelse av att undervisningssituationen är i överensstämmelse med krav på egna presenterade resultat befinner sig därmed i *aktiviteter* inom respektive ämne (jfr Lindström & Lindberg 2005:112). Enligt Lpo 94 har vare sig rektor eller lärare försetts med ansvar för att undervisningens innehåll och metoder är i överensstämmelse med respektive ämnes kursplan.

Det riksgiltiga målet för *kunskaper* har riktlinjer för läraren som inleds med: "Läraren skall utgå ifrån varje enskild elevs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande" (Lpo 94:12). Enligt Lpo 94 kan enskilda elever representera såväl innehåll, som metoder och mål för undervisningen, vilket kan ge svar på varför allt fler elever inte når upp till kunskapsmål. Det statligt bindande styrdokumentet har därmed slagit fast en pedagogisk inriktning med *barnet* i centrum för undervisningen, där *aktiviteter* och *sammanhang* är av underordnad betydelse (jfr Gustavsson 2000:13). Med risk för att göra konservativa marknadsliberaler besvikna kan det ifrågasättas om det är lämpligt att utveckla skolan utifrån varje enskild elev. En skola som är bra för så många som möjligt har traditionellt visat sig ge högre kunskapsnivå och godare arbetsmiljö. Lpo 94 förordar att utveckling av kulturell identitet ges företräde, framför uppfyllandet av respektive ämnes kunskapsmål, vilket innebär fokus på elevers varande, framför intresse för elevers blivande (jfr Frykman 1998:31). Rektorn har, enligt Lpo 94, inom givna ramar ett särskilt ansvar för: "Samordningen av undervisningen i olika ämnen så att eleverna får möjlighet att uppfatta större kunskapsområden som en helhet, samt ansvaret för att ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningens olika ämnen" (Lpo 94:17). Något ansvar för att elever presenteras möjligheter att nå uppsatta kunskapsmål i respektive ämne har inte rektor. Däremot har rektor ett särskilt ansvar för att elevers brister dokumenteras, vilket har betydelse för pedagogiskt utövande och bekräftelse av elever. Bedömningen av elevens handlingar kan ses som en historiebeskrivning. En konservativ historiebeskrivning är ofta *personorienterad*, vilket Gustav Vasa, Karl XII och Hitler kan utgöra exempel på. Rektorn har ett särskilt ansvar för: "Utformningen av undervisningen och elevvårdsverksamheten så att eleverna får det särskilda stöd och den särskilda hjälp de behöver" (Lpo 94:17). Rektorn har därmed ansvar för att *särskiljande* sker i undervisningen. Under läroplanens riksgiltiga mål för kunskaper finns alltså inte kursplaner omnämnda, men under det riksgiltiga målet för bedömning och betyg står: "Som stöd för betygssättning finns ämnesspecifika kriterier för olika kvalitetssteg. Dessa betygskriterier anges i anslutning till respektive kursplan" (Lpo 94:16). Riktlinjer för bedömning och betyg inleds med: "Läraren skall genom utvecklingssamtal främja elevernas kunskapsmässiga och sociala utveckling" (Lpo 94:16). *Främjandet* av utveckling kan antas vara vad Frykman benämner som förvaltandet av elevers kulturella identitet och en skolverksamhet som prioriterar terapeutiska värden (jfr Frykman 1998:31).

Lpo 94 fastslår att alla utbildningsmål skall förstås mot de värden vårt samhällsliv vilar på: "Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta" (Lpo 94:5). I en värderelaterad undervisningssituation kan synlig makt å ena sidan ses som oundviklig, men å andra sidan även ses som ett regelbrott mot vad som ovan anges vara de värden vårt samhällsliv vilar på, när den enskilde eleven blir negativt utpekad i grupp. Solidaritet innebär att individer med stor förmåga bistår individer med reducerad förmåga. Förmedlandet av "värdegrundens principer" innebär att *alla* elever ska uppvisa solidaritet. Det går att förstå Lpo 94 som motsägelsefull. *Vad* Lpo 94 fastslår som skolans uppgift att förmedla och hos elever förankra kan ifrågasättas utifrån att värden inte kan ses som objektiva och jämföras med kunskap, enligt kulturteorier (jfr Alvesson & Sveningsson 2007:204). *Hur* förmedlandet och överförandet ska ske, enligt vad Lpo 94 fastslår som skolans uppgift, kan även detta starkt ifrågasättas. "I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande" (Lpo 94:5). Å ena sidan kan kristen tradition och västerländsk humanism förknippas med kolonisation och förtryck, men å andra sidan kan det även förknippas med självupppoffring och välgörenhet. Även här går att finna ett motsägelsefullt budskap. Vidare står att: "Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell" (Lpo 94:5). Förmedlandet och överförandet av en värdegrund kan ses som att skolans uppgift består av ett fostransuppdrag. Paul Willis beskriver i *Fostran till lönearbete* hur sekundärsocialisationen har blivit svårare än någonsin sen samhället tagit över fostransuppdrag (Willis 1977:10). Av ambitionen att nå *integration* kan resultatet bli ökade klassklyftor, när undervisningen utgår ifrån elevens kulturella bakgrund. Elever kan å ena sidan fostras till rätt attityd, men å andra sidan även ges möjligheter till kunskapsutveckling i *aktiviteter*, som resulterar i identitetsutveckling med förståelse av *sammanhang*, djupare insikter och ökad förståelse av omvärlden (Jfr Gustavsson 2000:13). Att vara hel, ren och skötsam är inte längre nog för att få ett arbete. Vi lever i en ny tid där vi formas i *sammanhang* och i lärarens uppdrag kan därmed ingå att ständigt göra sig förtjänt av respekt, vilket inte framgår av Lpo 94.

Läroplanens överensstämmelse med Skollag

Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 §). En tolkning av vad Skollagen fastslår kan antas innebära att läraren ansvarar för att undervisningssituationen är demokratiskt utformad och att läraren i hans/hennes agerande tydliggör vad främjandet för aktningen av varje människas egenvärde och respekten för gemensam miljö innebär. En tolkning av vad Lpo 94 fastslår kan däremot antas innebära att elever görs ansvariga för att demokrati utformas i undervisningssituationen. Helhetsintrycket av Lpo 94 visar på en betoning av *demokrati*. "Elevernas kunskapsmässiga och sociala utveckling förutsätter att de tar ett allt större ansvar för det egna arbetet och för skolmiljön samt att de får ett reellt inflytande på utbildningens utformning" (Lpo 94:13). De skillnader som går att tolka in i vad Skollag och Lpo 94 fastslår som skolans uppgift har betydelse för val av pedagogisk tradition och verksamhetens inriktning. En tydlig struktur i verksamheten innebär att elever ges kännedom om vad de har att förhålla sig till i form av innehåll och metoder i undervisningen. En flexibel öppenhet i verksamheten innebär att elever ges möjligheter till förändring av innehåll och metoder i undervisningen, samt att lärarens uppgift blir att inta stabiliserande positioner (jfr Åberg 2008:209).

Stabiliserande funktioner kan röra sig om att utpeka en enskild elev som syndabock för problem i undervisningssituationen. En gemensam fiende kan stärka gemenskapen bland övriga. Det kan även röra sig om de sanktioner lärare har att tillgå, att visa ut en elev i korridoren. Hur skolans uppdrag tolkas kan göra att pedagoger verkar i motsatt riktning och Lpo 94 anslår pedagogisk inriktning med *barnet* i centrum. Lärarsamverkan med den enskilde eleven i centrum är *personorienterad* samverkan med förväntningar på samsyn. Den lärare som bekräftar en elev positivt, när det rör sig om att en annan lärare upplevt sig kränkt av denna elev, ifrågasätter därmed en kollega i en personorienterad verksamhet. Huruvida en elev förmår att utöka eget ansvarstagande genom upplevelse av skam och ångest befinner sig i en dold agenda, vilket är förenat med en negativ människosyn. Till den dolda agendan hör förebyggande verksamhet, övervakning och sanktioner. En negativ människosyn är förenad med att samtliga elever är beroende av att besitta kunskaper om allt som är *destruktivt*, och att ha införlivat vilka

konsekvenser felaktigt beteende resulterar i, för att läraren ska kunna upprätthålla disciplin och vara konsekvent.

Positiv människosyn innebär däremot att alla elever vill göra rätt och vara till glädje för omgivningen, samt att det är lärarens introducerade aktiviteter och sammanhanget som avgör elevens agerande. Med *ämneskunskaper* i centrum ansvarar läraren för undervisningssituationen och eleven befinner sig i en aktivitet och i ett sammanhang. Kollegors positiva erfarenheter av elevers uppvisade kunnande är då en tillgång för den enskilde lärarens verksamhet.

I Lpo 94 står att: "Lärarna utformar tillsammans med eleverna undervisningsmål. Dessa mål och olika elevgruppers behov och förutsättningar är utgångspunkten för val av arbetssätt" (Lpo 94:3). Formuleringen kan ses som betydelsefull i att nå giltighet inför omvandling av den svenska obligatoriska skolan. Traditionellt har skolan varit en institution för lärande. Lpo 94 placerar skolans verksamhet i en organisation med åtta riksgiltiga mål för en utvidgad samverkan och utöver detta fastslås skolans uppgift vara att utveckla den enskilda skolan. "Detta kräver att undervisningsmålen ständigt prövas och utvecklas och att nya metoder prövas och utvecklas. Ett sådant arbete måste ske i ett aktivt samspel mellan skolans personal och elever och i nära kontakt med såväl hemmen som med det omgivande samhället" (Lpo 94:9). I en innovativ och flexibel verksamhet kan ansvaret för ordning överlåtas till elever och utformandet av regler för trivsel i skolan kan förekomma. Verksamheten befinner sig därmed inte i överensstämmelse med de kursplaner i respektive ämne, som resulterar i elevers betyg. Ovanstående formuleringar kan förstås ha stor betydelse för lärarens avsatta tid för planering med inriktning på kunskapsmål inom respektive ämne och därmed för elevers förutsättningar att nå uppsatta kunskapsmål. Förståelse av den enskilde elevens behov och elevgruppens behov kan vara psykologiskt inriktad och nås i ämnesövergripande samverkan, samt i en utvidgad samverkan, vilket därmed inte är primärt inriktat på kriterier i specifikt ämne. Det kan ses som odemokratiskt att den enskilde eleven ska vara beroende av lärarens bedömning av elevgruppens behov, i hans/hennes möte med skolans undervisningsmål och lärarens val av arbetssätt. Roger Säljö (2000) skriver att olika pedagogiska traditioner har skilda sätt att undervisa. Säljö skriver om lärandet som behärskande av *sammanhang*. Att låta eleverna få ett reellt inflytande på utbildningens utformning och att låta eleverna vara delaktiga i utformandet av undervisningsmål, kan ses som ytterst märkligt, utifrån att eleverna svårligen kan anses att på förhand behärska det *sammanhang* som ska innebära ett

lärande. Säljö skriver även att människan i grunden är responsiv i sociala situationer och agerar utifrån lokala förutsättningar och premisser för kommunikation. Detta innebär att elever hela tiden lär och att det enligt Lpo 94 är beroende av hur läraren uppfattar, förstår elevgruppens behov, som är avgörande för *vad* elever lär och *hur* de lär. Det går att finna ett förordande av en psykologiskt inriktad pedagogik och en inriktning mot integration med förväntningar på att demokrati skall kunna utformas, skapas, i undervisningssituationen. Elevers premisser, förutsättningar, till lärande blir därmed underordnade lärarens förståelse av elevgruppen och elevens lokala förutsättningar för kunskapsutveckling blir underordnat vad som framstår i samverkan lärare/elevgrupp i form av utformandet av undervisningsmål och framsprungna arbetssätt (jfr Säljö 2000:141).

Enligt Skollagen (1 kap. 2 §) är: "Skolans huvuduppgift att förmedla kunskaper och i samarbete med hemmen främja elevernas utveckling till ansvarsställande människor och samhällsmedlemmar" (Lpo 94:7). Traditionellt har kunskaper avsetts vara ämneskunskaper och i den traditionella pedagogens yrkesroll ligger att sätta kunskaper i centrum för undervisningens innehåll och metoder. Detta innebär en inriktning mot att ge elever förutsättningar till förändring. Tomas Englund (2005) beskriver hur det institutionella obligatoriska utbildningssystemet i den kapitalistiska demokratin befinner sig i ett spänningsfält mellan social integration och förändring (jfr Englund 2005:24). I Lpo 94 finns det av Skollagen fastslagna omsmitt till följande: "Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra ett kulturarv - värden, traditioner, språk, kunskaper - från en generation till nästa. Skolan skall därvid vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Skolans arbete måste därför ske i samarbete med hemmen" (Lpo 94:7). Formuleringen utbildning kan upplevas svårförståelig med tanke på att elever börjar grundskolan vid sju års ålder och att all utbildning vanligtvis kräver en grund. Å ena sidan kan grundskolans uppgift vara att utgå ifrån familjers kulturella tillhörighet, den aktuella förskolans verksamhet och elevers erfarenheter från det egna området, för att ge eleven en utbildning, vilket kan förstås som att reproducera klassmönster och klasstillhörighet. Men å andra sidan kan grundskolans uppgift vara att presentera elever förutsättningar till kunskapsutveckling i överensstämmelse med kursplaner och att göra handledningen individanpassad för att ge en grund till framtida utbildning. Skolplikt råder och elever är begränsade i tid och rum. Att samtliga elever i en elevgrupp skall uppleva frivillighet i mötet med

lärare, övriga elever och undervisningsmaterial ställer stora krav på lärarens ämneskunskaper och engagemang i ämnet. Å ena sidan kan elever uppleva frivillighet genom meningsfull verksamhet, men å andra sidan kan elever även acceptera verksamheten genom underkastelse och visad respekt, vilket svårligen sker utan protester i en socialt påtvingad situation. Av betydelse är att Lpo 94 förser läraren med en status som är *underordnad* varje enskild elevs behov, erfarenheter, förutsättningar och tänkande, samt elevgruppens behov för val av arbetssätt. Michel Foucault (2002) beskriver hur det kan vara en klassisk maktstrategi att veta så mycket som möjligt om dem som skall styras. Traditionellt har kyrkan använt sig av denna maktstrategi. I detta sammanhang kan det vara tänkvärt att se på grundskolans verksamhet som en utbildning där verksamheten utgår ifrån elevens bakgrund. Elever definieras då som kulturellt *olika* i stället för att ges *lika* villkor och förutsättningar för kunskapsinhämtande.

Elevers möte med skolans verksamhet

Lpo 94 kan förstås avvika från vad Skollag fastslår i följande: "Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika *egenart* och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet" (Lpo 94:5). *Egenart* visar på särartstänkande. Att låta varje enskild elev finna sin unika *egenart* kan vara svårt att förena med grundläggande demokratiska värderingar i form av likhet/lika rättigheter, där aktning för varje människas egenvärde skall främjas av var och en som verkar i skolan. Grundskolans verksamhet befinner sig i undervisningssituationen och där möter eleven samhället. Det är den enskilde läraren i undervisningssituationen som representerar samhället. Thomas Johansson (2002) citerar Johan Asplund: "Betrakta formeln individ/samhälle. Vad jag försöker säga är, att socialpsykologi är - eller borde vara - en vetenskap om snedstreck mellan individ och samhälle. Som sådan skulle den vara en vetenskap, inte om muren, ej heller om sprickorna, utan om sprickorna i muren" (Johansson 2002:25f). Utifrån denna formel går att förstå hur elevens kunskapsutveckling, upplevda identitet och skolans arbetsmiljö framstår i mötet elev/lärare, i en aktivitet och i ett sammanhang. Lpo 94 formulerar lärarens uppdrag och vad läraren ska utgå ifrån i undervisningssituationen kan förstås representera samhället, när mötet elev/lärare innebär mötet individ/samhälle, under plikt för eleven. I riktlinjer för målet kunskaper står: "Läraren skall utgå ifrån varje enskild elevs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande" (Lpo 94:12). Vad eleven möter i undervisningssituationen kan vara av värde att

fundera över. I mötet elev/lärare representerar eleven egen upplevd identitet och läraren representerar en förförståelse av elevens identitet. Elevens möte med samhället blir en bild av den egna identiteten, skapad i lärarsamverkan med hjälp av förskollärare, skolbarnomsorg och närsamhället, där basen består av en förståelse av familjens kulturella identitet. Frykman visar på hur det svenska obligatoriska skolväsendet omvandlats till en terapeutisk verksamhet (jfr Frykman 1998:31). Vad Lpo 94 fastslår kan förstås innebära givna motsättningar i undervisningssituationen. Hur detta möte skall kunna resultera i att elever når uppsatta kunskapsmål, förmår uppleva respekt för personlig integritet med upplevelse av bevarat eget människovärde, samt hur mötet ska kunna resultera i en god arbetsmiljö, kan vara svårt att förstå. Elevers uppdrag är att uppnå kunskapsmål i ett antal ämnen och någon given motsättning finns inte mellan läraren och elever när det råder överensstämmelse i vad som är innehåll och metoder i undervisningen med vad som är målet med verksamheten (jfr Foucault 2002:104f). Alternativet till vad Lpo 94 fastslår som skolans verksamhet kan vara att läraren utgår ifrån respektive ämne, att eleven representerar eget intresse och eget uppvisat kunnande i undervisningen, samt att läraren representerar vedertagen kunskap med rikt metodförråd i mötet elev/lärare i undervisningssituationen (jfr Lindström & Lindberg 2005:112).

Under rubriken kunskaper står att: "Läraren skall samverka med andra lärare i att nå utbildningsmålen" (Lpo 94:12). Utbildningsmålen innebär en samverkan avseende kunskaper, normer och värden, elevers ansvar och inflytande, samt bedömning och betyg. Detta ska ske med elever, föräldrar, tidigare stadier, förskola, skolbarnomsorg, närsamhälle och rektor. Samtliga bidrag i denna samverkan är subjektiva och personorienterade, med den enskilde eleven i centrum. Det är endast den som förmedlar bidraget till samverkan som känner till sammanhanget som bidraget är hämtat ifrån. Utifrån lärarens samverkan med andra lärare i att nå utbildningsmålen skall läraren: "Organisera och genomföra arbetet så att eleven utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda hela sin förmåga, upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt, för stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling, successivt får fler och större självständiga uppgifter och ett ökat eget ansvar" (Lpo 94:12). Elevens presenterade förutsättningar att nå uppsatta kunskapsmål är därmed underordnat en förförståelse (fördomar) avseende elevens förutsättningar, med inriktning mot att eleven förses med eget ansvar för uppnådda kunskapsresultat.

En marknadsanpassad skola

I analysen ämnar jag undersöka vad Lpo 94 innebär för bevarandet av det svenska obligatoriska skolväsendet i offentlig regi. Det statliga direktivet att en värdegrund ska finnas som bakgrund till allt förekommande kan antas öka efterfrågan på friskolor. En gemensam värdegrund på den enskilda skolan kan å ena sidan verka i riktning mot integration, men å andra sidan lika väl verka i riktning mot segregation. I valet av skola kan individsyn, kunskapssyn och rådande pedagogisk tradition vara av högsta värde. Lärares samverkan i att nå de åtta utbildningsmålen, kan förstås som en samverkan för att nå en rådande samsyn i en organisationskultur. Att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och samtidigt fastställa krav på att gemensam värdegrund ska förmedlas och överföras på eleven, kan förstås som motsägelsefullt och som bristande respekt för elevens personliga integritet. Med prioritering av värden i undervisningen kan eleven ses som en produkt. Skolans verksamhet blir då en produktutveckling för att reproducera samhället. Berg (1999) skiljer mellan marknadsinriktade/vinstdrivande företag och allmännyttig offentlig verksamhet. Han är tveksam till termer som kundorientering, resultatenheter, företagskultur och serviceanda, som organisationskonsulter, rationaliserare och ledarskapsexperter med förkärlek nyttjar. Huruvida managementkulturens "plusord" som nätverk, målstyrning, situationsanpassning, decentralisering, avreglering och marknadsorientering är tillämpbara inom allmännyttig offentlig verksamhet kan vara tveksamt (Berg 1999:30f). Läroplanens åtta utbildningsmål kan ses som en strävan efter nätverkssamverkan och en produktutveckling med förståelse av eleven mot "värdegrundens" bakgrund. Alternativet hade varit att sätta kunskaper i centrum, vilket innebär att elevens förutsättningar till identitetsutveckling med kunnande, förståelse av omvärlden och social kompetens befinner sig i aktiviteter inom ämneskunskaper (jfr Gustavsson 2000:13). När skolans verksamhetsuppdrag växer på bredden går att nå en förståelse som säger att djupet i ämneskunskaper reduceras, genom att tiden inte är adekvat tilltagen för lärarens planering med inriktning på ämneskunskaper.

Organisationskultur kan i form av normativ styrning skapa inneslutningar och uteslutningar för såväl lärare i samverkanssituationen som för elever i undervisningssituationen. Genom att belysa vem och vad som avviker från normen kan normen tydliggöras för övriga. "Som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas på att nå de riksgiltiga målen" (Lpo 94:17). Av de åtta

riksgiltiga målen är kunskaper ett av målen. Under målet för kunskaper finns inte ämnesspecifika kursplaner omnämnda och det är fördjupade ämneskunskaper som kan ge läraren social och ekonomisk status. Sven Hartman (2005) skriver att politiker talar varmt för de vårdande inslagen i lärarkallet när de vill hålla lönenivåerna nere, vilket har ökat läraryrkets feminisering (Hartman 2005:312). Läroplanens fokusering på en värdegrund kan ses som en teknisk och ekonomisk omvandling av skolväsendet. Det gör valet av friskola attraktivt och möjliggör att hålla nere lärarlöner.

De verkligt stora förlorarna kan antas vara elever i invandratäta områden, när undervisningen skall utgå ifrån varje enskild elevs bakgrund och en gemensam värdegrund skall överföras. Friskolor kan vara befriade från integrationskravet, som innebär att undervisningstid ska användas till värderingsövningar och påvisandet av elevers likheter och olikheter. Enligt Lpo 94 ska skolan främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. "Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar" (Lpo 94:5).

Att låta värderingar komma till uttryck i praktiskt vardaglig handling kan uppfattas som en anmodan att belysa olikheter i kulturella identiteter. Billy Ehn visar på att den svenska kontrollen över samhällsomvandlingar kan vara så stark att invandrare bidrar till att försvenska Sverige och förtydliga föreställningar om det som skiljer det svenska folket jämfört med andra nationer (jfr Ehn 1993:262). I förståelsen av vad Lpo 94 anslår som lärarens uppdrag går att göra en tolkning som säger att läraren aktivt och medvetet skall påverka elever i ett förmedlande av "värdegrunden" genom att utgå ifrån varje enskild elevs kulturella identitet och låta värderingar komma till uttryck i praktisk vardaglig handling. Carina Kullgren skriver att betoningen och upprätthållandet av symboliska gränser kan resultera i fundamentalistiska uppfattningar om kulturer som robusta, givna och eviga enheter (jfr Kullgren 2000:180). I det riksgiltiga målet för *Normer och Värden* saknas en beskrivning av mål att uppnå i grundskolan, vilket däremot finns under målet för *Kunskaper*. Utifrån vad som presenteras under rubriken *Skolans värdegrund och uppgifter*, torde målet vara att samtliga elever skall uppvisa rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Det kan ses som svårt att finna en grupp vuxna individer där samtliga uppfyller detta mål under frivillighet. Att en elev under plikt bekräftas negativt för brister i denna

måluppfyllelse, kan förstås som en negativ inverkan på elevens identitetsutveckling. Enligt Stuart Hall finns det i varje samhälle en dominerande kulturell ordning och en till denna relaterad uppsättning dominerande värderingar. Dessa värderingar är emellertid inte tvingande utan människor kan göra motstånd mot dem genom att tolka ett visst budskap på ett annat sätt, vilket nästan alltid i större eller mindre omfattning sker i praktiken (Johansson & Miegel 1996:180-181). En tolkning av Lpo 94 visar på att värden ska förstås som objektiva och neutrala, samt att en elevs identitet ska kunna gå att fastställa, vilket med tydlighet framstår i uppgiften att läraren ska förmedla en värdegrund och att läraren ska utgå ifrån varje enskild elevs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande. Lpo 94 kan antas skapa behov av och utrymme för friskolor och resultera i ett segregerat samhälle. Vilken förälder vill ha sitt barn i en skola där undervisningstiden ägnas åt att visa på elevers olikheter? Ämneskunskaper är gränsöverskridande och kultur innebär att ha något gemensamt att dela. Fullt utvecklad segregation kan antas innebära att endast de elever vars föräldrar inte gjort något val, befinner sig i en decentraliserad skola i kommunens regi, där kommunen har skolan som spindeln i nätet för att skapa en rådande norm och upprätthålla ordning, på bekostnad av undervisning i ämneskunskaper. Kravet på gemensam värdegrund kan antas resultera i att nationen går miste om stora begåvningsresurser samt att social oro och ohälsa ökar i samhället. Huruvida fokus på värderingar med uppvisade likheter och olikheter leder till en trygg individ eller identitetsproblem, råder delade meningar om. Huruvida en lärares förförståelse av eleven är positiv eller negativ för elevens identitetsutveckling, råder även delade meningar om. Lpo 94 fastslår att läraren skall utgå ifrån en förförståelse av den enskilde eleven, vilket kan antas reducera lärarens mentala medvetenhet i mötet elev/lärare. En förförståelse består av ett antal givna förväntningar, där förståelse förväntas att underlättas i mötet. Läraren kan därmed missförstå elevens intentioner och även missbedöma det sammanhang elevens handlingar befinner sig i (jfr Johansson & Miegel 1996:121). Andreasson visar på hur kunskapsrelaterade problem är sammanvävda med sociala och etiska aspekter i en dokumentation kallad elevplan (jfr Andreasson 2007:191-199).

Läroplanen omsatt i praktik

Skolverkets granskning av förverkligad läroplan

I en önskan att nå en vidare förståelse av hur läroplanen kan tolkas och förverkligas har jag valt att ta del av information från media: "*Fler elever måste nå kunskapsmålen*" är en nyhetsrubrik efter Skolverkets rapport i en aktuell kommun. Framför allt handlar det om att eleverna inte uppfyller kunskapsmålen. Skolverket finner detta alarmerande och menar att kommunen genast måste ta itu med detta. Bland annat genom att tydliggöra rektorernas roll som pedagogiska ledare. "- Rektorn ansvarar för att målen nås", säger Thomas Nilsson, teamledare för inspektionen i den aktuella kommunen. Rapporten pekar också på att skillnaderna mellan flickors och pojkers resultat är större i den granskade kommunen än i övriga landet. En annan grupp som ligger under riksnittet är elever med utländsk bakgrund. Men kritiken kommer inte som en chock för utbildningsförvaltningens chef. "- Våra kunskapsresultat är kända. Skolverket har rätt och vi har inlett ett arbete för att rätta till det här", säger hon. "- Jag tror vi har haft för många mål, man kan lätt tappa fokus. Nu koncentrerar vi oss på tre mål", säger hon. Två lärare från en enskild invandrantät skola i kommunen bemöter kritiken över att elever med utländsk bakgrund presterar sämre än vad elever med utländsk bakgrund gör i övriga riket. "- En stabil lärarkår är en trygghet för eleverna. Skolan jobbar mycket med mjuka värden, att lära eleverna hur man umgås med varandra. Vi har lyckats bra. Trygga elever är en förutsättning för att nå kunskapsmålen. Därför känns det lite klivet nu när politikerna säger att skolorna i kommunen måste satsa mer på kunskaper, med särskilt fokus på matematik och läs- och skrivinläring", säger lärarna (ttela 29/8 2007).

Någon politikers röst finns inte representerad i denna mediarapport från skolans verkställande plan. Däremot är det en tjänsteman i form av chef för utbildningsförvaltningen som bemöter Skolverkets kritik. Lpo 94 är ett centralt bindande styrdokument som vänder sig till kommuner och kommunens politiker har därmed uppdraget att tolka texten i Lpo 94 och där utifrån formulera en lokal skolplan. Det är därmed utbildningsförvaltningens tjänstemän som skapar organisationskultur genom tillvaratagandet av de åtta riksgiltiga mål Lpo 94 fastslår och utifrån detta tillsätter rektorer och anlitar konsulter för fortbildning av personal. Det går att finna en förvirring i synen på vem som formulerar lärarens uppdrag, när lärare hänvisar till att både

verksamhetschef och Skolverkets tjänsteman är politiker som ställer krav. Lärarens uppdrag formuleras i det dokument Beatrice Ask levererade och de som ansvarar för verkställandet av uppdraget är kommunens tjänstemän. Lpo 94 är ett bindande styrdokument och lärarens uppdrag har inte förändrats under den socialdemokratiska regeringsperiod som följde efter författandet av Lpo 94 och påverkas inte av majoriteten i den lokala kommunens politiska partis ideologi.

Ideologiskt går att förstå att denna kommun organiserat en skola i överensstämmelse med Lpo 94 och att det därigenom är en inriktning mot liberal individualism som råder i kommunens verksamhet. Detta innebär att förståelse av den enskilde eleven är såväl ett mål som ett instrument i skolans organisationskultur. Rektorn har som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas på att nå de åtta riksgiltiga målen och att elever ges särskilt stöd, enligt Lpo 94. En stabil lärarkår som prioriterar värden i undervisningen visar på att kommunens utbildningsförvaltning tillsatt en rektor som förmått att skapa samsyn kring att psykologiskt inriktad pedagogik skall vara norm i organisationskulturen. En oro över att fokus på matematik, samt läs- och skrivinläring skall gå ut över elevers förutsättningar att uppleva trygghet visar på att elevers identitetsutveckling inte förväntas ske genom införlivade kunskaper. En psykologiskt inriktad pedagogik kan innebära tron på att elever skall ha nått en viss mognadsnivå för att kunna införliva kunskaper. Att värden värderas utifrån värden gör att normaliseringsprocessen kan utsträckas i det oändliga, vilket gör det osäkert när en psykologiskt inriktad pedagog förser elever med utmanande aktiviteter i överensstämmelse med uppsatta kunskapsmål.

Skolverket påtalar att rektor är ansvarig för att skolans verksamhet når målen. Lpo 94 fastslår åtta riksgiltiga mål för skolans verksamhet, varav kunskaper är ett och ska förstås mot en bakgrund av presenterad värdegrund. Utbildningsförvaltningens verksamhetschef hänvisar elevers bristande kunskapsresultat till att skolan haft för många mål. Kommunens resultat visar på stora skillnader i resultat avseende kön och etnicitet, vilket kan ses som en naturlig följd av att följa läroplanens fastslagna uppdrag för läraren att utgå ifrån varje enskild elevs kulturella identitet och att prioritera överförandet av värden och traditioner före kunskaper. Motsägelsefullt kan förstås vara att: "Undervisningen skall vara saklig och allsidig" (Lpo 94:6). Vidare står att: "Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor

och värderingar (Lpo 94:5). Det går att förstå att den aktuella utbildningsförvaltningen tagit fasta på detta budskap. Frykman (1998) skriver att skolan har kommit att prioritera hur elever skall *vara*, framför vad elever skall *bli*. Skolan har blivit en plats för terapeutiska värden (Frykman 1998:31f). Utbildningsförvaltningens chef påtalar att elevers kunskapsbrister är kända, vilket är i överensstämmelse med en mål- och resultatstyrd skola i en decentraliserad verksamhet, där dokumentation av den enskilde elevens brister prioriteras och även kan ses som en handlingsplan. Den granskade kommunens verksamhet kan förstås ha varit i överensstämmelse med vad Lpo 94 fastslår för skolans verksamhet, men däremot inte i överensstämmelse med vad Skollag fastslår. Enligt Skollagen skall skolans verksamhet utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och skolans huvuduppgift är förmedlandet av kunskaper. Lpo 94 fastslår att elevens presenterade förutsättningar till kunskapsutveckling ska underordnas lärarens värdering av elevens kulturella bakgrund. För att nå ytterligare förståelse av vad Lpo 94 fastslår och hur det förverkligas ämnar jag se till hur den aktuella kommunens organisationskultur skapats och vilka åtgärder som vidtagits efter Skolverkets kritik av verksamheten.

Pedagogisk tradition, handlingsplan och resultatverktyg

För att nå ytterligare förståelse av hur läroplanen kan tolkas har jag tagit del av den av skolverket kritiserade kommunens hemsida. Utifrån att Lpo 94 formulerar skolans organisationskultur har jag sökt information kring vilka åtgärder rektorn som chef för lärare och övrig personal (assistenter för de elever som uppvisat behov av särskilt stöd och särskild hjälp) vidtagit i syfte att nå samförstånd i kunskapssyn, individsyn och pedagogisk tradition på en av de skolor som Skolverket kritiserat för bristande kunskapsresultat, stora skillnader mellan flickor och pojkars resultat, samt att elever med utländsk bakgrund ligger under rikssnittet. På hemsidan för denna skola står följande:

Vi har under en längre tid fört diskussioner om vikten av att använda undervisningstid till samarbetsträning, värderingsövningar, förhållningssätt till varandra och samtal kring hur man skapar trivsel i sin omgivning. Bland annat genomförde samtliga pedagoger på skolan år 2003 en utbildning i *Lions Quest* - som är ett material välanpassat för att behandla dessa frågor i klassen. Teman har varit mobbing, etniska skillnader och likheter, religiösa skillnader och likheter, jämställdhet mellan flickor och pojkar och att leva med funktionshinder (www.trollhattan.se).

Denna skola kan förstås vara försedd med en organisationskultur utifrån en tolkning av vad Lpo 94 anslår avseende kunskapssyn, syn på individen och syn på lärarens uppdrag, i det senare fallet normerad pedagogisk tradition. Genom fortbildning har samsyn avseende pedagogisk tradition kunnat skapas. I överensstämmelse med det ansvar utbildningsdepartementet delegerat till kommuner har denna kommuns utbildningsförvaltning organiserat en verksamhet med en psykologiskt inriktad pedagogik, där förståelse av eleven och elevers förståelse av varandra prioriterats. En didaktiskt inriktad lärare med kunskaper i fokus kan å ena sidan bli diskvalificerad i en organisationskultur med en utvidgad psykologiskt inriktad pedagogik genom en normaliseringsprocess, men å andra sidan kan även en didaktiskt inriktad lärare anpassa sig till rådande norm. Lpo 94 fastslår att: "Läraren skall samverka med andra lärare i arbetet för att nå utbildningsmålen och organisera och genomföra arbetet så att eleven..." (Lpo 94:12). Thomas Johansson (2002) visar på hur disciplineringen av självet inte är en statisk företeelse, utan snarare en mycket dynamisk och ständigt pågående process:

När människan har omvandlats, fått nya influenser och skapat sig ett något annorlunda själv glömmet hon lätt att hon har genomgått en process och att det har skett något med henne. Människor med höga ideal kan successivt förlora dessa, de mals ned i systemet och lever i det tillstånd som Sartre kallar *ond tro*. En människa som intalar sig själv och andra att hon inte kan vara något annat än det hon är och inte kan göra något annat än det hon gör lever i ond tro. När människor tappar distansen till sig själva och sin förmåga till reflexivitet handlar de mekaniskt och mer utifrån hur de tror att andra vill att de skall handla än utifrån sin egen tro och övertygelse" (Johansson 2002:82f).

Utifrån tolkning av läroplanen och kommunikation med Skolverket har den aktuella kommunens utbildningsförvaltning anordnat fortbildning för rektorer. Den lokala tidningen presenterar kommunens åtgärder enligt följande:

Attityd viktigare än kunskap i arbetslivet. 75 rektorer i kommunen har varit på seminarium om det arbetsliv som eleverna måste förberedas för. Och som en röd tråd genom föreläsningarna gick budskapet om vikten av rätt attityd och värderingar. För att få intryck från näringslivet hade man bjudit in bland andra Västsvenska handelskammarens vd. Skolan kan skapa en medvetenhet om vilken värld som väntar eleverna, menar han. Kommunens representant från utbildningsförvaltningen instämmer i detta. Dagen efter föreläsningarna satte sig rektorerna för att utvärdera seminariet och

utbildningsförvaltningens representant säger att han enbart fått positiv respons hittills (ttela 17/9 - 07).

Kommunens representant i denna fortbildning var en tjänsteman. Åtgärderna kan förstås som relevanta, utifrån vad Lpo 94 formulerar som skolans uppgift. Läroplanens anvisade kunskapssyn kan också förstås som ideologiskt utformad. Paul Willis ger en inblick i vad fokusering på attityd kan innebära för elevers utbildning. "Om man närmar sig skolan och dess auktoritet med vad som förefaller att vara "rätt attityd" innebär detta att verkliga sociala och ekonomiska framsteg kan göras utan hjälp av studieinsatser eller studief framgång. Vad eleven får över hela linjen är aktning för och underkastelse inför auktoritet, vilket han skulle kunna lära sig själv" (Willis 1977:137).

Inte enbart skolans förvaltning, utan även politiker inom det rådande socialdemokratiska majoritetspartiet har agerat efter Skolverkets kritik. Skolverkets kritik har resulterat i en databas som samlar resultat i alla ämnen på alla skolor i kommunen. I lokalpressen går att läsa följande:

Databas nytt resultatverktyg. Det var bra att någon tittade på skolorna från ett utanförperspektiv, säger utbildningsnämndens ordförande. Nytt är att den individuella utvecklingsplanen ska se likadan ut för samtliga elever i alla skolor. Dokumentation ska följa eleven från förskolan till gymnasiet. Det skall inte spela någon roll om eleven byter skola, lärarna ska känna igen dokumentet ändå. Tanken är att databasen skall finnas på hemsidan där vem som helst kan gå in och titta på den. Avseende likabehandlingsplanen i arbetet mot diskriminering och kränkande behandling dög inte den gemensamma planen för alla skolor. Kommunen har nu tagit fram en unik plan för varje enskild skola (ttela 14/12 2007).

En individuell utvecklingsplan som ser likadan ut för alla elever, oavsett skola, och visar på resultat i samtliga ämnen, kan förstås resultera i ökat fokus på ämneskunskaper i undervisningen. När den individuella utvecklingsplanen inte längre består av sammanvävda problemformuleringar avseende kunskapsbrister tillsammans med sociala och etiska brister kan det gå att få en bild av det pedagogiska arbetet med inriktning på kunskapsutveckling inom ämnen. Huruvida lokala politikerns agerande i att skapa åtgärder för att lösa skolans uppenbarade problem har någon inverkan på inriktningen i skolornas pedagogiska arbete eller ej, avgör rektorerna i skolorna. Förvaltningen är medveten om att rektorerna i form av chefer för lärare och övrig personal har ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas på de utbildningsmål, som fastslås i Lpo 94.

Läroplanen anvisar en utvidgad och psykologiskt inriktad pedagogik och lärare i den aktuella kommunen har deltagit i fortbildning där förståelse av elevers olikheter prioriteras.

Förvaltningens valda fortbildning för rektorer indikerar att ett fostransuppdrag med inriktning på attityd kommer att prioriteras före kunskapsutveckling inom ämnen i kommunens skolor, även fortsättningsvis. Läroplanens formulerade krav på utveckling av den enskilda skolan kan eventuellt vara orsaken till att krav på likabehandling ska variera från skola till skola.

Paul Willis beskriver ett klassiskt drag som innebär att man övergår från en objektiv till en moralisk grund för vad som är lärarens förmåga och som av honom skall utbytas mot lydnad, artighet och respekt från elevernas sida. I det senkapitalistiska samhället är detta den avgörande förändringen i former av kulturellt och socialt utbyte mellan icke jämlika områden.. Moraliska definitioner ger sig själva sin styrka (Willis 1977:136). Ett moderat förhållningssätt till skolproblem kan tänkas vara att när elever och föräldrar visar skolan respekt, så existerar inte skolproblem.

Lpo 94 fastslår att en värdegrund ska förmedlas och överföras på elever och att värdegrunden ska finnas som bakgrund i allt förekommande. Detta innebär att även skolans kunskapsutveckling kan bestå av ett fostransuppdrag med kunskaper baserade på värderingar/intressen. Det riksgiltiga och bindande styrdokumentet Lpo 94 omvandlar det svenska obligatoriska skolväsendet och strider emot kulturteorier genom att anslå objektivistiska och rationalistiska synsätt. Detta innebär en kunskapssyn som säger att värden kan vara objektiva och neutrala och därmed jämförbara med kunskaper. Det innebär även en individsyn som säger att individen är autonom och att en individs identitet går att fastställa. Läroplanens fastslagna samverkansformer befinner sig i åtta utbildningsmål och skolans verksamhet ska sätta den enskilde eleven i centrum. Detta går att förstå som en organisationskultur med samsyn avseende tänkande och handlande i verksamheten (jfr Alvesson & Sveningsson 2007:204). Lpo 94 fastslår åtta utbildningsmål för lärares samverkan i en decentraliserad mål- och resultatstyrd skola, vilket innebär en fastslagen pedagogisk tradition som utvidgad med psykologisk inriktning. Pedagogiken prioriterar därmed ett fostransuppdrag med påverkan av attityder och beteende framför förmedlandet av kunskaper och kompetenser. Åberg (2008) beskriver hur en rörlig lärare genom flexibilitet förväntas kunna inta tillfälligt stabiliserande positioner som kan betjäna skolan, arbetslaget, lärarutbildningen och Sverige som en konkurrenskraftig ekonomi. Enligt Åberg har denna flexibilitetens ytterlighet

blivit en avlägsen dröm (jfr Åberg 2008:209). Enligt Säljö måste man i ett sociokulturellt perspektiv analysera makroprocesserna vad avser kommunikativa mönster för att förstå mikroprocesserna, vilka är delar av makrosystemet och bidrar till att vidmakthålla det. Säljö visar på att det finns olika pedagogiska traditioner som förespråkar helt olika ideal och som resulterar i skilda sätt att undervisa (jfr Säljö 2000:138f). Det går att finna en överensstämmelse i de kommunikativa mönster man kan finna i Lpo 94 och de kommunikativa mönster som visar sig i det empiriska materialet från det verksamma planet. Det går även att finna överensstämmelse i de kommunikativa mönster som fanns i form av ideologisk bakgrund vid författandet av Lpo 94 och det empiriska materialet från det verksamma planet. I betänkandet *Skola för bildning* (SOU 1992:94), det bindande statliga styrdokumentet Lpo 94, samt förverkligandet av styrdokumentets direktiv, går att finna ett förespråkande av en värdekonservativ verksamhet med ett särskiljande. Fortbildning för lärare där olikheter ska påvisas och fortbildning för rektorer där attityd anses vara mer betydelsefullt än kunskaper är i överensstämmelse med en värdekonservativ obligatorisk skola.

Ett alternativ till den pedagogiska tradition som Lpo 94 anslår kan vara en didaktiskt inriktad pedagogik med ämneskunskaper i centrum för undervisningen, vilket kan ses vara i överensstämmelse med kulturteorier avseende såväl kunskapssyn som människosyn. Kunskaper i specifika ämnen är det enda i skolans verksamhet, som elever med säkerhet kan dela i en gemenskap. Enligt Lpo 94 har inte vare sig lärare eller rektor ansvar för att ämnesspecifika kunskaper utvecklas i undervisningssituationen. Kultur innebär att ha något gemensamt att dela och kunskaper i specifika ämnen är gränsöverskridande. En didaktiskt inriktad lärare kan ha svårt att förstå att det kan existera någon form av konflikt i samordning av elevens intresse, lärarens intresse och samhällets intresse. Kultur består av meningsskapande i form av tänkande och handlande och när undervisningssituationen består av innehåll och metoder i gränsöverskridande ämneskunskap inom specifikt ämne, kan elever utifrån eget intresse ge bidrag till upplevd gemenskap i elevgruppen. Resultatet av en didaktiskt inriktad pedagogik med ämneskunskap i centrum kan innebära en arbetsmiljö med arbetslust och elever som når uppsatta kunskapsmål, vilket kan förstås vara i samhällets intresse. Säljö (2000) skriver om lärandet som behärskande av sammanhang. Eleven är i grunden responsiv i sociala situationer och agerar utifrån lokala förutsättningar och premisser för kommunikation (Säljö 2000:14). Didaktiskt inriktad pedagogik

innebär att elevers lärande befinner sig i aktiviteter inom specifikt ämne och att läraren positivt bekräftar elevers uppvisade kunnande som användbart och utvecklingsbart (jfr Lindström & Lindberg 2005:112). Begreppet *motivera* saknas helt, i dokumentet. Lpo 94 kan antas ha stor betydelse för samhällsutveckling och medborgares kunskapsnivå i relation till omvärld.

Slutdiskussion

Arbetet med analysen har varit krävande när det gäller att nå en vetenskaplig nivå och att inte känslomässigt påverkas av att grundskolan är den plats där alla landets medborgare möter samhället vid sju års ålder och under nio år blir bekräftade utifrån lärarens förförståelse av deras behov, erfarenheter, förutsättningar och tänkande. Under nio år formas elevers människosyn, kunskapssyn och samhällssyn i mötet elev/lärare under skolplikt. En tolkning av Lpo 94 är avgörande för resultatet av detta möte och lägger därmed grunden till framtida förhållningssätt avseende synen på demokrati. Ett särartstänkande innebär i detta sammanhang att statliga direktiv förser elever med möjligheter utifrån kulturell hemvist. Att utgå ifrån den universella människan innebär att alla elever ges samma möjligheter i verksamhet styrd av statliga direktiv. Huruvida det är lämpligt att visa alla elever förtroende har med människosyn att göra. Kommunen, i egenskap av huvudman i en decentraliserad skola har att ta hänsyn till Skollag, kursplaner och Lpo 94 vid utformandet av skolans verksamhet, men det är det statligt bindande styrdokumentet Lpo 94 med åtta riksgiltiga utbildningsmål, som den statliga tillsynsmyndigheten, Skolverket, utgår ifrån vid granskning av kommunens förverkligade ansvarstagande för skolans verksamhet.

För att finna svar på studiens frågeställningar har jag valt att söka förståelse av läroplanens ideologiska bakgrund och formulerandet av grundskolans uppgift, samt se till huruvida det formulerade uppdraget är i överensstämmelse med Skollag. I formulerade riktlinjer för läraren och rektor har jag sökt svar på studiens frågeställningar, samt sökt förstå vad dessa riktlinjer innebär i ett kulturteoretiskt perspektiv. I analysarbetet har jag sökt efter huvudbegrepp och funnit en betoning av värden i läroplanens bakgrund, i helhetsbilden av Lpo 94, samt i det empiriska materialet i form av förverkligad läroplan. Enligt Roger Säljö (2000) är förståelse av makronivå av betydelse för förståelse av mikronivå och mikroprocesserna är delar av detta makrosystem och de bidrar dessutom till att vidmakthålla det. Genom att ta del av Skolverkets granskning av en utvald kommuns skolresultat och kommunens vidtagna åtgärder, har jag funnit en överensstämmelse med de kommunikativa mönster som framkommit i analysen av Lpo 94.

Texten i Lpo 94 är formulerad under den borgerliga regeringsperioden 1991-1994 då Carl Bildt var stadsminister och Beatrice Ask var utbildningsminister. Lpo 94 är ett politiskt utformat styrdokument för en mål- och resultatstyrd skola. Erik Groth (2002) visar på hur detta innebär en

styrning i skolan med en utvidgad pedagogisk tradition. Den utvidgade pedagogiska traditionen står för flexibilitet och står i motsatsförhållande till den traditionella som är regelstyrd och verkar genom struktur. Politiker ansvarar för vad som är gemensamt och vad som skiljer politiska partier åt är ideologi, vilket innebär människosyn, kunskapssyn och samhällssyn och därmed svarar för vilka värden vårt samhällsliv vilar på. Ideologiskt kan tillvaratagandet av individualism med egen ansvarig frihet stå i motsatsförhållande till tillvaratagande av kollektiva värden. Lpo 94 är ett bindande styrdokument för en decentraliserad mål- och resultatstyrd skola och fastslagen i riksdagen under en regeringsperiod med liberal majoritet, vilket innebär ett tillvaratagande av individualism. Detta innebär att den enskilde eleven görs ansvarig för sin kunskapsutveckling, samt att barn och ungdomar förväntas *utforma* demokrati i undervisningssituationen.

Tillvaratagandet av kollektiva värden innebär däremot att skolan, i form av den enskilde läraren, görs ansvarig för elevers kunskapsutveckling, samt att undervisningssituationen är demokratiskt *utformad*, genom lärarens planering av aktiviteter med inriktning på kunskapsmål i specifika ämnen. Skollagen slår fast att verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och hänvisar till var och en som verkar i skolan, vilket går att tolka som personalansvar för verksamheten. Enligt Lpo 94 ska lärarna utforma undervisningsmål tillsammans med elever, vilket förser elever med verksamhetsansvar, avseende såväl arbetsmiljö, som måluppfyllelse enligt kriterier för specifika ämnen, i det svenska obligatoriska skolväsendet. Med hänvisning till begreppet *demokrati* förser Lpo 94 den enskilde eleven med verksamhetsansvar.

I bakgrunden till Lpo 94 finns betänkandet *Skola för bildning* (SOU 1992) och där lanserades en tolkning av bildningsbegreppet som varken anknöt till den svenska skolan eller till folkbildningens utveckling. Progressivismens mål om "en skola för alla" ställdes mot "bildningsarbete" och fick en huvudsakligen värdekonservativ uttolkning i utredningen. Exempel hämtades från lärosäten där bildning definierades som ett "socialt särskiljande" fenomen, inte som en drivkraft för demokratisk progression (jfr Hartman 2005:301-302). Historiskt går att finna en ideologisk skiljelinje emellan de som anser att skolans uppgift är att ge elever förutsättningar till förändring och de som anser att skolans uppgift är att ge elever förutsättningar till integration. I det första fallet rör det sig om elevers emancipation och i det senare fallet om elevers anpassning till det rådande kapitalistiska samhället. I det första fallet rör det sig om didaktiskt inriktade

pedagoger med ämneskunskaper i centrum. I det senare fallet om psykologiskt inriktade pedagoger med den enskilde eleven i centrum. Progressiv pedagogik var tänkt som en kombination av dessa båda traditioner. I det senmoderna samhället har invanda begrepp blivit såväl omsmida som försetts med motsatt hemvist. Konservativa värden har traditionellt förknippats med högern. En didaktiskt inriktad pedagog med ämneskunskaper i centrum och målet att ge elever förutsättningar till emancipation, betecknas i dag som konservativ och bakåtsträvare. En terapeutiskt inriktad pedagog med den enskilde eleven i centrum och målet att anpassa elever till det rådande samhället, betecknas i dag som nydanande och framstegsvänlig. Lpo 94 är ett bindande statligt styrdokument som varit rådande under femton år i det svenska obligatoriska skolväsendet. Frykman visar på att det är mer än femtio år sedan förutsättningarna till en klassresa var sämre än de är i dag. Organisationskultur innebär samsyn och normaliserande processer till samsyn. Lpo 94 fastslår skolans uppgift, lärarens uppdrag, rektorns uppdrag och skolans samverkansformer i form av åtta utbildningsmål, med en utvidgad och psykologiskt inriktad pedagogik där förståelse av eleven befinner sig i centrum. Detta innebär ett rationalistiskt synsätt med en individsyn som säger att individen är autonom och går att definiera, vilket strider mot kulturvetenskapliga teorier.

Enligt Lpo 94 är skolans uppgift att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom egen ansvarig frihet. Att låta varje enskild elev finna sin unika egenart visar på ett särartstänkande. Tillvaratagandet av begreppet *kultur* möjliggör att det bindande statliga styrdokumentet kan vara försett med ett särartstänkande. Enligt Lpo 94 ska läraren utgå ifrån varje enskild elevs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande, vilket innebär att läraren ska utgå ifrån elevens kulturella tillhörighet i mötet med eleven. Lpo 94 fastslår dessutom att utbildning och fostran i djupare mening är en fråga om att överföra ett kulturarv. Kultur bygger på gemensamt tänkande och handlande och har med gemensamma värderingar/intressen att göra. Elevens uppgift blir att pendla mellan uppvisandet av egen kulturell hemvist och en anpassning till rådande norm. Lpo 94 har en gemensam värdegrund som förgrund och en gemensam värdegrund som bakgrund till allt förekommande. Att se värderingar som objektiva innebär objektivism, en kunskapssyn som säger att värderingar är att jämföra med kunskaper. Kulturvetenskapliga teorier tar avstånd till objektivism. I målet att uppnå, som beskrivs med egen ansvarig frihet, går att finna en rationell egoism där människan

lever sitt liv för sin egen skull och ansvaret är eget. En tolkning av Skollagen kan leda till en förståelse som säger att eleven ska vara en elev bland andra elever och att skolans uppgift är att ge elever förutsättningar till identitetsutveckling och förståelse av omvärlden genom aktiviteter som resulterar i ämneskunskaper. En tolkning av Lpo 94 kan leda till en motsatt förståelse, vilket säger att eleven ska vara en unik individ i skolan och skolans uppgift är att förvalta elevens kulturella identitet och anpassa eleven till att finna sin plats i samhället. Ett förvaltande av elevens kulturella identitet är inriktat på elevens varande och inte på vad eleven ska ges möjligheter att bli. Förvaltandet av elevens kulturella identitet är inriktat på samverkan med tidigare stadier, hemmet och närsamhället. En inriktning på elevers blivande är däremot förenat med lärares fördjupade ämneskunskaper, metodförråd och tid till för- och efterarbete av undervisning.

Hur Lpo 94 formulerar att skolans uppgift ska förverkligas kan ses som huvudbegrepp i analysen. Enligt Lpo 94 har skolan en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos elever förankra de värden vårt samhällsliv vilar på. Överförandet av värden fastslås å ena sidan vara i överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och å andra sidan fastslås att undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell. Texten i Lpo 94 är motsägelsefull, reducerar därmed tilltron till skolor i offentlig regi och ger ett aktivt statligt bidrag till utveckling av skolor i privat regi. Föräldrar med annan religion än den kristna uppmanas att söka skola i privat regi och sekulariserade föräldrar som är intresseinriktade uppmanas att söka skola i privat regi. Av betydelse i förståelsen av vad Lpo 94 fastslår som skolans uppgift är att värden och traditioner prioriteras före kunskaper, vilket går att förstå som att elevers identitetsutveckling förväntas ske genom samhällets disciplinering och inte genom kunskapsutveckling. Vårt samhällsliv vilar på lagar och förordningar vilka gäller lika för alla och kan argumenteras för genom att hänvisa till aktuella vedertagna texter. Även ämneskunskaper kan argumenteras för genom aktuella vedertagna texter. De värden vårt samhällsliv vilar på kan däremot enbart argumenteras för genom värderingar, vilket innebär att när skolan prioriterar överförandet av värden före kunskapsutveckling, finns ingen gräns för hur länge detta kan pågå. Detta innebär en kunskapssyn som säger att värden kan vara objektiva och neutrala, samt en individsyn som säger att individen är autonom och självreglerande, vilket radikalt strider mot kulturteorier (jfr Alvesson & Sveningsson 2007:204). Det empiriska materialet, hämtat från förverkligad läroplan,

visar på en organisationskultur där lärare gemensamt har prioriterat överförandet av värden i undervisningen framför aktiviteter inom ämneskunskaper, vilket är i överensstämmelse med vad Lpo 94 fastslår. Materialet visar även på att Skolverket funnit oacceptabelt stora kunskapsbrister och oacceptabelt stora skillnader i kunskapsresultat utifrån kulturell hemvist. Vad som kan upplevas svårförståeligt är att Lpo 94 och det nya Skolverket har samma bakgrund och att den granskade kommunens förvaltning, rektorer och lärare har följt de statliga direktiv som Lpo 94 fastslår.

Under läroplanens rubrik för kunskaper saknas det att läraren ska tillvarata kursplaner och verbet *motivera* saknas. Förståelsen av vad Lpo 94 formulerar som riktlinjer för lärarens uppdrag i kunskapsutveckling visar på att läraren inte ges ansvar för *vad* elever ska lära eller *hur* elever ska lära, när det gäller att nå uppsatta kunskapsmål. Ett antal att-satser är presenterade med inriktning på att *stimulera* och *stödja* eleven till kunskapsutveckling genom att ge eleven inflytande och eget ansvar. En analys av vad Lpo 94 fastslår som lärarens uppdrag visar på en kunskapssyn och människosyn, som säger att sökandet efter mening, kunskaper, inte är naturligt hos elever och att det är betydelsefullare att stimulera elever till ett lärande än att *motivera* elever till vad de ska lära och att förse elever med aktiviteter där de finner hur de kan lära, använda sina kunskaper och utveckla sina kunskaper.

Källförteckning

Litteratur.

Andreasson, Ingela (2007). *Elevplanen som text - om identitet, genus, makt och styrning i skolans elevdokumentation*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Alvesson, Mats & Svenningsson, Stefan red. (2007). *Organisationer, ledning och processer*. Lund: Studentlitteratur.

Bauman, Zygmunt (1995). *Skärvor och fragment, essäer i postmodern moral*. Göteborg: Daidalos.

Bennet, Tony (1998). *Culture: A reformer's science*. London: Sage.

Berg, Gunnar (2003). *Skolkultur -nyckeln till skolans organisation*. Stockholm: Gothia.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.). (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Björklund Boistrup, Lise, i Lindström, Lars & Lindberg, Viveca red. (2005). *Pedagogisk bedömning: bedöma och utveckla kunskap*. Stockholm: HLS förlag.

Ehn Billy, Frykman, Jonas, Löfgren Orvar (1993). *Försvenskningen av Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.

Ehn, Billy, Löfgren, Orvar (1996). *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetskap*. Stockholm: Natur och Kultur.

Englund, Tomas (2005). *Läroplanens och skolkunskapernas politiska dimension*. Göteborg: Daidalos.

Foucault, Michel (2002). *Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos.

- Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv Förlag.
- Frykman, Jonas (1998). *Ljusnande framtid! Skola, social mobilitet och kulturell identitet*. Falun: Historiska Media.
- Groth, Erik (2002). *Mot en utvidgad lärarroll. En studie av skolkultur och inre styrning i fem grundskolor*. Uppsats för licentiatexamen i pedagogik, framlagd vid Pedagogiska institutionen i Uppsala.
- Gustavsson, Bernt (2000). *Kunskapsfilosofi. Tre kunskaper i historisk belysning*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Hall, Stuart & Du Gay, Paul (1997). *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publication Ltd.
- Hartman, Sven (2005). *Det pedagogiska kulturarvet. Traditioner och idéer i svensk undervisningshistoria*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Herrman, Margaretha (1998). *Förändring med förhinder; omvårdnadselevers beskrivningar av sin yrkesförberedande utbildning*. Göteborg: Etnologiska institutionen, Univ.
- Johansson, Thomas (2002). *Bilder av självet, Vardagslivets förändring i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Johansson, Thomas, Miegel, Fredrik (1996). *Kultursociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Kantor, Harvey (1978). Stories left to tell: Progressivism revisited. *Educational Theory* vol. 28 nr. 3, s. 175-185.

Kullgren, Carina (2000). *Ack Värmeland. Regionalitet i diskurs och praktik*. Göteborg: Etnologiska Institutionen, Göteborgs Universitet.

Lindström, Lars (1997). *Portföljen som examinationsform. Ett socialt-konstruktivistiskt utvecklingsarbete inom lärarutbildningen*. Stockholm: HLS Förlag.

Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna. Lpo -94. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skola för bildning. Huvudbetänkande av läroplanskommittén. SOU 1992:94.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Willis, Paul (1981). *Fostran till lönearbete*. Göteborg: Röda Bokförlaget.

Åberg, Magnus (2008). *Lärardrömmar. Om makt, mångfald och konstruktioner av lärarsubjekt*. Göteborg: Mara.

Tidskrifter och tidningsartiklar

Attityd viktigare än kunskap i arbetslivet, ttela, Trollhättans Tidning/Lilla Edet-Posten och Elfsborgs Läns Allehanda, 17/9 2007.

Databas nytt resultatverktyg, ttela, Trollhättans Tidning/Lilla Edet-Posten och Elfsborgs Läns Allehanda, 14/12 2007.

Fler elever måste nå kunskapsmålen, ttela, Trollhättans Tidning/Lilla Edet-Posten och Elfsborgs Läns Allehanda, 29/8 2007.

Övrigt

Fortbildning, Lion Quest http://www.trollhattan.se/thn_templates/standardPage.aspx?id=3795

Abstract:

C-uppsats i kulturvetenskap

Titel: Skolkultur - en studie av Läroplan 94

English title: School Culture - a study of Curriculum 94

Institution: Institutionen för Omvårdnad, hälsa och kultur/Högskolan Väst

Författare: Kerstin Berntsson

Ämnet för denna studie är skolkultur. Syftet är att analysera Läroplanen för det svenska obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, med särskilt fokus på den ideologi som går att finna, samt hur skolans kultur - här i fråga om individsyn, kunskapssyn och pedagogiska tradition påverkar synen på elever och utformandet av undervisningen. Studien är en innehållslig idéanalys. Det empiriska materialet består av Lpo 94 och mediapresentationer där det framgår hur Lpo 94 kan tolkas och förverkligas. Mediamaterialet är hämtat under hösten 2007 i en västsvensk kommuns lokaltidning och från den aktuella kommunens hemsida. Analysen visar på att Lpo 94 fastslår en värdekonservativ undervisning med ett särskiljande. Individsynen är en autonom individ som går att definiera, vilket innebär rationalistiska synsätt.

Kunskapssynen innebär att värden ses som objektiva och jämförbara med kunskap, vilket innebär objektivism. Den pedagogiska traditionen med *barnet* i centrum är fastslagen i det statligt bindande styrdokumentet, vilket innebär att den pedagog som sätter *ämneskunskaper* i centrum blir motarbetad och hamnar i ett utanförskap i en organisationskultur med gemensamt tänkande och handlande. Resultatet visar på att Lpo 94 tillvaratar rationalistiska synsätt och objektivism, vilket aktuella kulturvetenskapliga teorier radikalt tar avstånd till.

Nyckelord: värdegrund, demokrati, kultur, individsyn, kunskapssyn, pedagogisk tradition

Högskolan Väst
Institutionen för Omvårdnad, hälsa och kultur
461 86 Trollhättan
Tel 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se